

Arkk. 25/2.2.2015

UTAJÄRVI

Viinivaaran itäpää

Rautakautisen ja kivekautisen asuinpaikan kaivaus 14.7. – 8.8.2014

ARKEOLOGIA

FM Ville Hakamäki

2014

Tiivistelmä

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti yhteistyössä Metsähallituksen kanssa arkeologisen kaivaustutkimuksen Utajärven Viinivaaran itäpään myöhäiseen rautakauteen ajoittuvalla muinaisjäännöskohteella loppukesästä 2014. Viinivaaran itäpäästä 2012 metallinilmaisimella löytyneen ja rautakaudelle ajoittuvan esineistön perusteella kohteella tehtiin koetutkimuksia kesällä 2013. Tuolloin alueelta paikannettiin rautakautinen polttohauta, mutta merkkejä myös asuinpaikasta. Kesän 2014 tutkimuksen tavoitteena oli selvittää edellisesäisen tutkimuksen aikana tehtyjen havaintojen luonnetta. Tutkimuksen aikana Viinivaaran itäpään alueelta paikannettiin myöhäiselle rautakaudelle ajoittuva leirimäinen asuinpaikka, mutta myös todennäköisimmin kivikaudelle ajoittuva asuinpaikka. Löytöinä otettiin talteen palanutta luuta, kupari- ja pronssiesineen kappaleita sekä pii-iskoksia, mutta myös kivikauteen viittaavaa löytöaineistoa; liuskekivinen taltta, kvartsinuolenkärki sekä kvartsi-iskoksia. Vuoden 2013 metallinilmaisinkartoituksen sekä tämänvuotisen kaivauksen perusteella Viinivaaran itäpään alueella on yhä tutkittavia aktiviteettialueita sekä löytökeskittymiä, jotka ajoittuvat kivikaudelta rautakaudelle.

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT	1
KARTTAOTTEET	2
1. JOHDANTO	5
2. KOHTEEN SIJAINTI, YMPÄRISTÖ JA TUTKIMUSHISTORIA	6
2.1. Muinaisjäännösympäristö	7
2.2. Aikaisemmat löydöt ja kohteen tutkimushistoria	10
3. TUTKIMUS- JA DOKUMENTAATIOMENETELMÄT	13
4. KAIVAUKSEN KULKU JA HAVAINNOT	14
4.1. Kaivausalue 1	14
4.1.1. Rakenteet	16
4.1.2. Löydöt	17
4.2. Kaivausalue 2	22
4.2.1. Rakenteet	24
4.2.2. Löydöt	25
4.3. Koeruudut 1–3 ja koeoja 1	28
5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULKINTA	29
6. LÄHTEET	31
6.1. Painamattomat lähteet	31
6.2. Julkaistut lähteet	32
7. KARTTALUETTELO	34
8. KUVALUETTELO	35
9. KARTAT	37

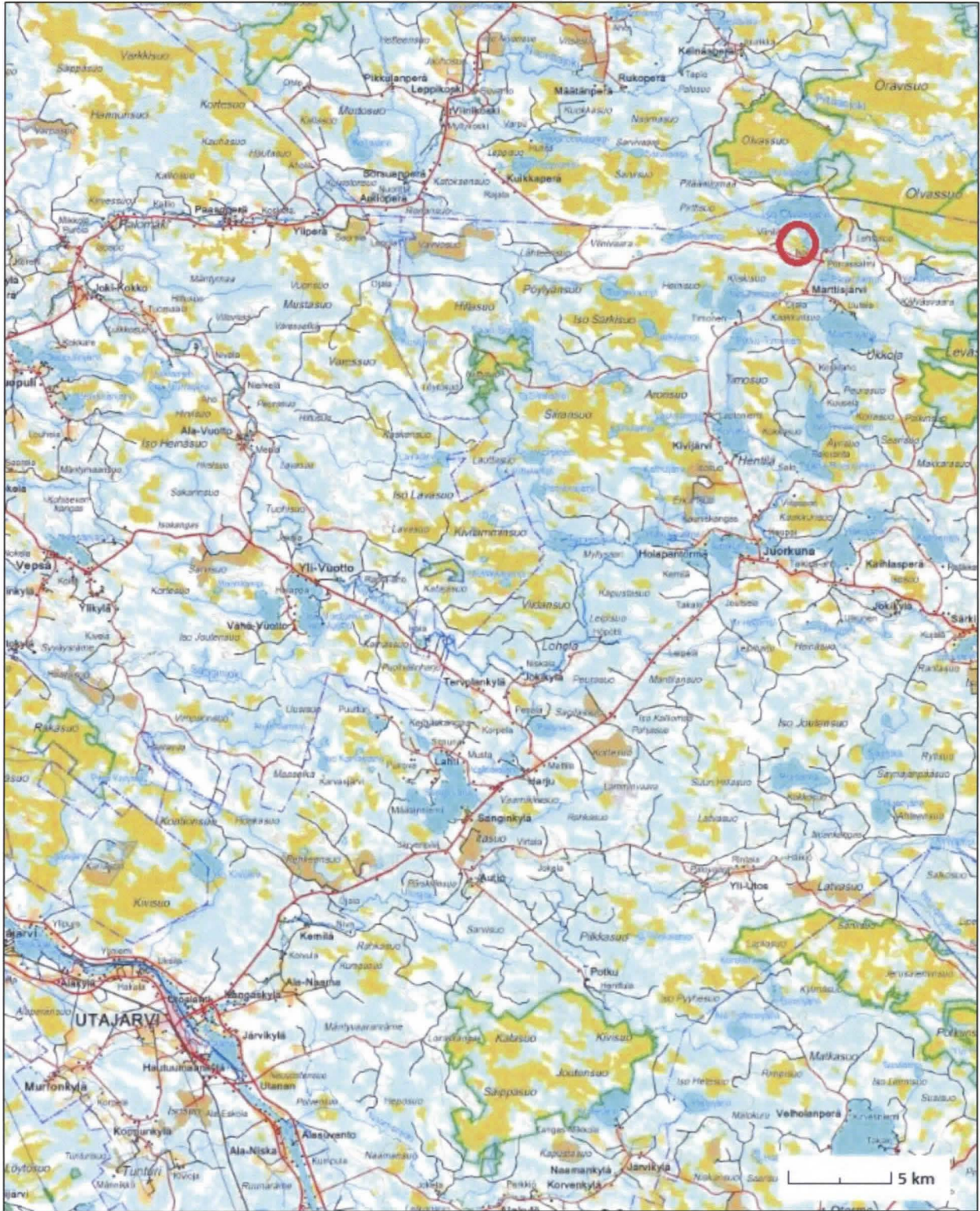
ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

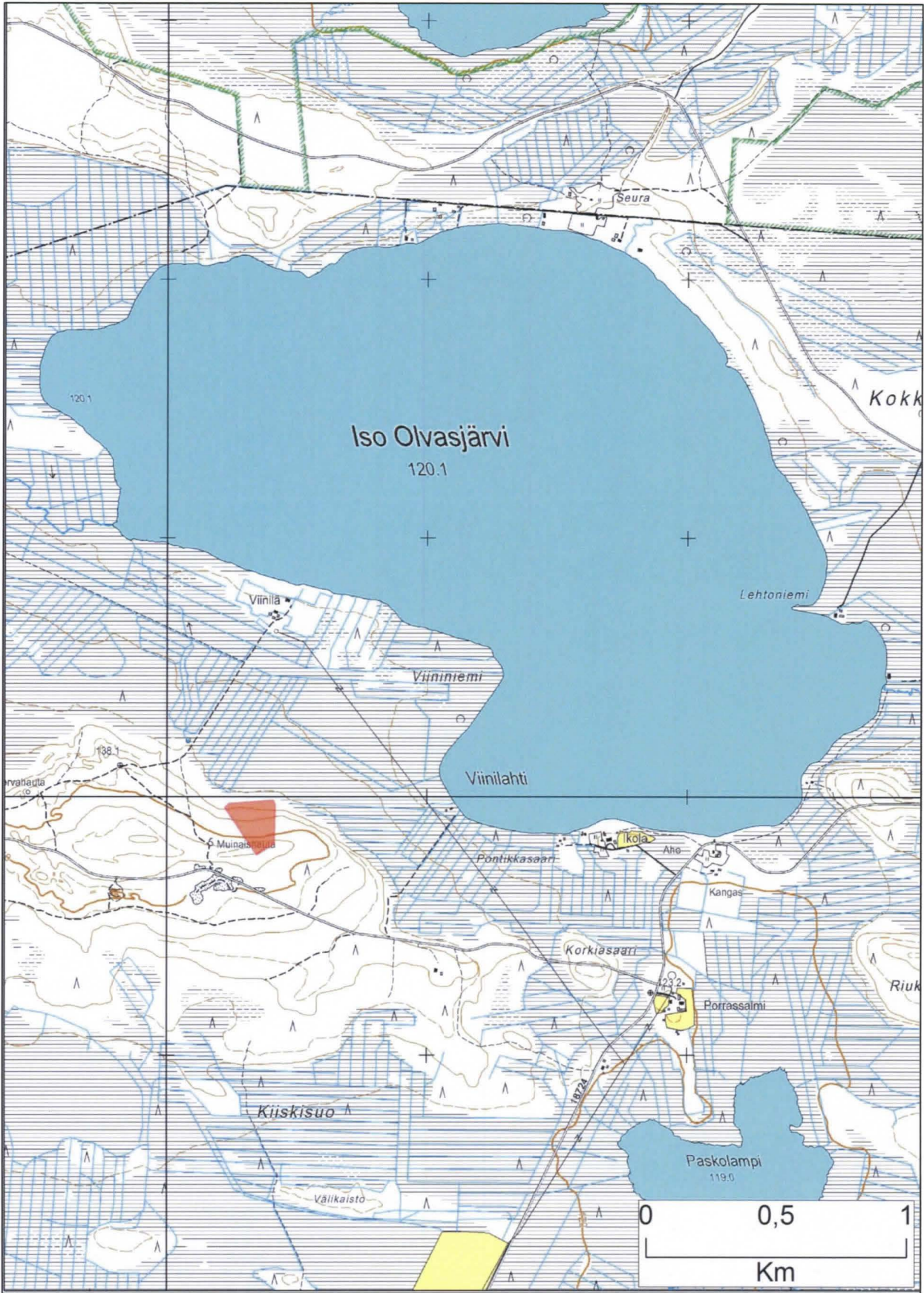
Kunta:	Utajärvi
Tutkimusalue:	1000022658, Viinivaaran itäpää
Tutkimuksen laatu:	Kaivaus
Kohteen ajoitus:	Moniperiodinen
Peruskarttalehti:	353101 Olvassuo
Koordinaatit:	x=7217828, y=500354, z=129–147
Maanomistajat:	Kuusisalo Maija-Liisa Suomen valtio
Tutkimuslaitos:	Oulun yliopiston arkeologian oppiaine
Yhteistyötahot:	Metsähallitus
Tutkimuslupa:	MV/17/05.04.01.02/2014
Kaivauksen johtaja:	Ville Hakamäki, FM
Kenttätyöaika:	14.7. – 8.8.2014
Tutkitun alueen laajuus:	38 m ²
Tutkimuksen kustantaja:	Koneen säätö
Löydöt:	KM 40026:1–174
Kuvat:	Dikikuvat 1–81, OY/ArkLab.
Aiemmat tutkimukset:	Mika Sarkkinen, tarkastus 2012 (Sarkkinen 2013) Ville Hakamäki, kaivaus 2013 (Hakamäki 2013)
Aiemmat löydöt:	KM 39197: 1–12 KM 39480 1–112
Raportin sivumäärä:	47
Alkuperäisen raportin säilytyspaikka:	Oulun yliopiston arkeologian laboratorio
Kopiot:	Museoviraston arkisto, Pohjois-Pohjanmaan museo, Metsähallitus

Kansilehden kuva: Kaivausalueetta 1 puhdistetaan (V. Hakamäki).

KARTTAOTTEET

1. JOHDANTO

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti yhteistyössä Metsähallituksen kanssa kaivauksen Utajärven Viinivaaran itäpään myöhäiselle rautakaudelle ajoittuvalla kohteella aikavälillä 14.7.–8.8.2014. Kaivaus suoritettiin osana Koneen säätiön rahoittamaa ja Oulun yliopiston arkeologian oppiaineessa toimivaa tutkimushanketta: *”Yhteisöjen keskinäinen yhteistyö ja riippuvuussuhde sosiaalisina ilmiönä. Sisämaa ja rannikko Pohjois-Suomen rautakauden löytöjen ja kohteiden valossa”* ja sen tavoitteena oli selvittää kesän 2013 koetutkimusten yhteydessä havaittujen ilmiöiden luonnetta ja ajoitusta. Tutkimuksia johti Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen tohtorikoulutettava Ville Hakamäki, jonka väitöskirjatutkimukseen kohde sisältyy. Tutkimusavustajana kaivauksilla ja jälkityövaiheessa työskenteli arkeologi Jarkko Saipio. Kaivajina toimivat tutkimushankkeen varoin palkatut arkeologian opiskelijat Jussi-Pekka Hiltunen, Marissa Kuusisto, Hanna Puolakka ja Marita Ruotsalainen. Kohteelle siirryttiin päivittäin autolla Oulusta käsin.

Viinivaaran itäpään kohde löytyi kesällä 2012 kun metallinilmaisin Harrastajat paikansivat alueelta joukon myöhäisrautakautisia esineitä, esineen katkelmia sekä palanutta luuta. Löydöt toimitettiin Pohjois-Pohjanmaan museolle josta käsin kohde käytiin pian löytymisensä jälkeen toteamassa todennäköiseksi kiinteäksi muinaisjäännekseksi. Kesällä 2013 alueella suoritettiin Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen, Pohjois-Pohjanmaan museon sekä Metsähallituksen yhteistyönä koekaivaus sekä metallinilmaisin- ja fosfaattikartoitusta. Kesän 2013 koekaivauksen tuloksena Viinivaaran laen tuntumasta paikannettiin rautakautinen polttohautaus. Viinivaaran pohjoispuoliselta alankoalueelta puolestaan saatiin kartoituksen tuloksena viitteitä mahdollisesta asuinpaikasta.

Kaivaus sijoittui Viinivaaran pohjoispuoliselle alueelle ja sen kuluessa avattiin kaksi suurempaa kaivausaluetta sekä neljä pienempää koekaivantoa, kaikkiaan noin 38 m². Kaivausalueet sekä koekaivannot sijoitettiin alueelle siten, että sekä kesän 2013 metallinilmaisinkartoituksessa havaittu signaalikeskittymä että fosfaattikartoituksessa havaitut ilmiöt saatiin katettua. Näin pyrittiin paitsi selvittämään metallinilmaisinsignaalien kontekstia, luonnetta sekä ajallista yhteyttä edellisessä paikannettuun polttohautaan, myös tarkastelemaan maaperäanalyysissä havaittujen ilmiöiden liittymistä rautakautiseen ihmistoimintaan. Tutkimuksen tuloksena alueella havaittiin merkkejä paitsi rautakauden lopulle ajoittuvasta

asuinpaikasta myös todennäköisimmin kivikaudelle sijoittuvasta ihmistoiminnasta. Eri aikakausille ajoittuvat asuinpaikat sijaitsevat noin 50 m päässä toisistaan.

Rautakautisesta kontekstista löytöaineistona saadut palaneet luut, pronssi- ja rautaesineiden katkelmat sekä pii-iskokset sijoittuivat pääsääntöisesti asuinpaikan liesirakenteen sisälle tai ympärille. Kivikautiselta asuinpaikalta puolestaan talletettiin kvartsi-iskoksia ja palanutta luuta, sekä kokonaisina tai lähes kokonaisina esinelöytöinä viistoteräinen kvartsikärki sekä liusketaltta. Kivikautisella asuinpaikalla havaittiin myös selkeitä paalurakenteiden jäänteitä sekä viitteitä tulisijasta. Kivikautisen kontekstin kaivaukset jäivät osittain kesken, sillä asuinpaikasta ehdittiin kaivaa vain noin puolet. Neljästä koekaivannosta ei paikannettu kulttuurikerroksia tai löytöjä.

Jälkityöt ja kaivauksilla talletettujen löytöjen käsittely ja säilytys tapahtui Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen tiloissa. Löytöjen konservointi suoritettiin Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa.

Oulussa, 21.11.2014

Ville Hakamäki
Kaivauksen johtaja

2. KOHTEEN SIJAINTI, YMPÄRISTÖ JA TUTKIMUSHISTORIA

Viinivaaran itäpää sijaitsee Utajärven kunnan pohjoisosassa, noin 2,5 km Pudasjärven kuntarajan eteläpuolella olevan, pinta-alaltaan noin 4,5 km² laajuisen Ison Olvasjärven eteläpuolisella, Viinivaara-nimisellä harjumuodostelmalla. Kyseinen, noin 10 m ympäristöstään kohoava harjumuodostelma saa alkunsa Ison Olvasjärven tuntumasta, josta se jatkuu itä-länsi-suuntaisesti liki 20 km rannikkoa kohti. Utajärven kirkonkylä sijaitsee noin 46 km Viinivaaran lounaispuolella ja Pudasjärven kirkonkylä noin 31 km kohteen pohjoispuolella. Ouluun Viinivaaralta on maanteitse matkaa noin 100 km. Lähimmät Utajärven puolella olevat

asutuskeskittymät sijoittuvat Marttisjärven ja Juorkunan kyliin, mutta itse Viinivaaran itäpään ympäristö on varsin harvaan asuttua.

Viinivaaran itäpään ympäristöineen on maisemallisesti varsin näyttävä. Korkeuserot ovat suuria ja rinteet jyrkkiä – parhaimmillaan korkeusvaihtelua on lyhyellä matkalla jopa yli kymmenen metriä. Tämä on parhaiten nähtävissä Viinivaaran itäpään pohjoispuolella kohoavissa jyrkissä ja muinaisten rantaterassien pengertämässä rinteissä (kuva 1). Kohde sijoittuu toisaalta Viinivaaran harjun laen tuntumaan noin 147 m korkeuteen nykyisestä merenpinnasta, toisaalta huomattavasti matalammalle, vaaran rinteille ja pohjoispuoliselle alavammalle maalle. Täällä korkeus merenpinnasta on noin 129–130 m.

Kuva 1. Näkymä Viinivaaran itäpään alueelta harjun lakea kohti kuvattuna. Kaivausalue sijoittuu kuvan ulkopuolelle oikealla. Kuva: V. Hakamäki.

Kohteen ympäristö on pääsääntöisesti kuivaa kangasmetsää, jonka mäntyvaltainen puusto on keski-ikäistä ja suhteellisen harvaa. Viinivaaran pohjoispuolelta alkava Olvassuo rajautuu kohteen läheisyydessä Ison Olvasjärven rannoille siten, että myös harjun alaisia osia voi, suota lukuun ottamatta, luonnehtia pääsääntöisesti kuivahkoksi kangasmetsäksi. Noin 500 m kohteen kaakkoispuolella tehdyt hakkuutyöt eivät ole vahingoittaneet kohdetta. Alueen maaperä on pääasiallisesti moreenia ja hiekkaa, joskin Viinivaaran lakialue on voimakkaan kivikkoista. Mainitsemisen arvoista on myös, että Iso Olvasjärvessä on luontaisesti järvimalmia. Lisäksi noin 400 m päässä kohteen luoteispuolella on lähde.

2.1. Muinaisjäännösympäristö

Viinivaaran ja yleisemmin Ison Olvasjärven ympäristö on arkeologisesti varsin monimuotoinen kattaen muinaisjäännöksiä kivikaudelta historialliselle ajalle. Tutkittua rautakautista kohdetta lähimpänä, noin 200 m kohteen länsi- ja lounaspuolella on nähtävissä kaksi näyttävää, mutta ajoitukseltaan epäselvää rakkakuoppaa (kuva 2). Maastokartalle merkitty ”muinaishauta” viittaa todennäköisimmin kyseisiin rakkakuoppiin. Varhaisimman maininnan kyseisestä rakkakuoppakohteesta tarjoaa tutkija ja kansantieteilijä A.H. Snellman, joka 1887

ilmestyneessä teoksessaan esittää lyhyen kuvauksen Viinivaaralla olevista lapinhaudoiksi nimetyistä kivikkokuopista.¹

Kuva 2. Iso Olvasjärvi, rakkakuoppia tutkitun alueen lounaispuolella. Kuva: V. Hakamäki.

Rakkakuoppien lisäksi varsin lähellä Viinivaaran itäpäätä (n. 370 m), kohteen länsi ja lounaispuolella sijaitsee muodoltaan ja käyttötarkoitukseltaan epämääräinen kaksiosainen kivilatomus, joka on varovaisesti tulkittu historiallisen ajan rajamerkiksi.² Näiden ajoittamattomien kohteiden lisäksi noin 800 metriä Viinivaaran itäpään länsipuolella on myös historialliseen aikaan kuuluva tervahauta ja siihen liittyvän hautapirtin jäänteet.³

Ison Olvasjärven pohjoispuolelta puolestaan tunnetaan kiviakautinen asuinpaikka, josta on 1960-luvun alussa löytynyt muun muassa liuskekivisiä esineitä.⁴ Lisäksi järven pohjoispuolelta, noin 2,5 km päästä Viinivaaran itäpäästä on vuosien 2013 ja 2014 aikana löytynyt metallinilmaisinelöytöinä runsaasti rautakaudelle ja historiallisen ajan alkuun ajoittuvia esineitä

¹ Snellman 1887, 112.

² Viinivaarantie (Mj tunnus: 1000008775); Ks. Rautiainen 2006, 75–77.

³ Iso Olvasjärvi 2 (Mj tunnus: 1000008771); Ks. Rautiainen 2006, 66–68.

⁴ Iso Olvasjärvi, Seura (Mj tunnus: 889010113); Löydöt: KM 15469:1-4, KM 16389, KM 18226; Ks. Sarvas 1970.

ja esineen katkelmia. Löydöt sijoittuvat kahteen eri paikkaan, Kokkomaan ja Pitääminmaan alueille. Pitääminmaalla löytöaineisto koostuu putkikirveestä, rautaveitsistä ja koruesineistä tai niiden katkelmista sekä palaneesta luuta (KM 39817:1–41). Lisäksi Pitääminmaan alueelta on paikannettu raudanvalmistuksen yhteydessä syntynyttä rautakuonaa (kuva 3). Näiden lisäksi löytöpaikalta tunnetaan myös kivikautisilta vaikuttavia asuinpainanteita, joista on koepistoissa löydetty kvartsi-iskoksia. Viinivaaran itäpään tavoin myös Pitääminmaan löydöt ja ilmiöt sijoittuvat laajalle alueelle. Kokkomaan löytöpaikalta puolestaan on metallinilmaisint löytöinä saatu mm. keihäänkärki, veitsen teriä, pronssinen kello sekä runsaasti kupari- ja rautalevyn kappaleita (KM 39816:1-27). Myös täällä löydöt ovat laajalta alueelta.⁵

Kuva 3. Raudanvalmistuksesta syntynyttä ja ajoitukseltaan epämääräistä rautakuonaa Ison Olvasjärven pohjoispuolella sijaitsevalla Pitääminmaan kohteelta. Kuva: V. Hakamäki.

Näiden rautakautisten ja historiallisten löytöjen lisäksi mainitsemisen arvoista on, että erään niukoin löytötiedoin varustetun myöhäisrautakautisen kirveenterän kerrotaan löytyneen

⁵ Kokkomaan ja Pitääminmaan kohteista, ks. tarkastuskertomukset (Sarkkinen 2014a, b, c).

Utelan perunapelloilta, Marttisjärven pohjoispuolelta, noin 4 km päästä Viinivaaran itäpäähän kaakkoispuolelta.⁶ Kyseinen kirveenterä on sittemmin joutunut uudelleen hukkaan.⁷

2.2. Aikaisemmat löydöt ja kohteen tutkimushistoria

Heinäkuussa 2012 kiiminkiläiset metallinilmainsinharrastajat Ollimatti, Harri ja Tuukka Kujala ilmoittivat Pohjois-Pohjanmaan museon arkeologi Mika Sarkkiselle löytäneensä Ison Olvasjärven eteläpuolisilta alueilta arkeologisesti kiinnostavia esinelöytöjä. Myöhäiselle rautakaudelle ajoittuvat kaksi partakirveen terää, kahdessa osassa oleva lyyran muotoinen tulusrauta, ruodollinen rautapuukko, pronssinen puukon tupen osa, kaksi pronssihelaa, palanutta luuta sekä muutamia muita metallifragmentteja (KM 39197: 1–12; kuva 4) olivat löytyneet neljästä, jopa 200 m etäisyydellä toisistaan olevasta kohdasta paitsi Viinivaaran laen tuntumasta, myös harjumuodostelman pohjoispuoliselta rinteeltä ja alangolta (kuva 5).⁸ Mika Sarkkinen suoritti kohteen tarkastuksen pian esineiden löytymisen jälkeen todeten kyseessä olevan Pohjois-Pohjanmaan kontekstissa poikkeuksellinen ja mahdollisesti hyvin laaja rautakauden lopun kohde.⁹

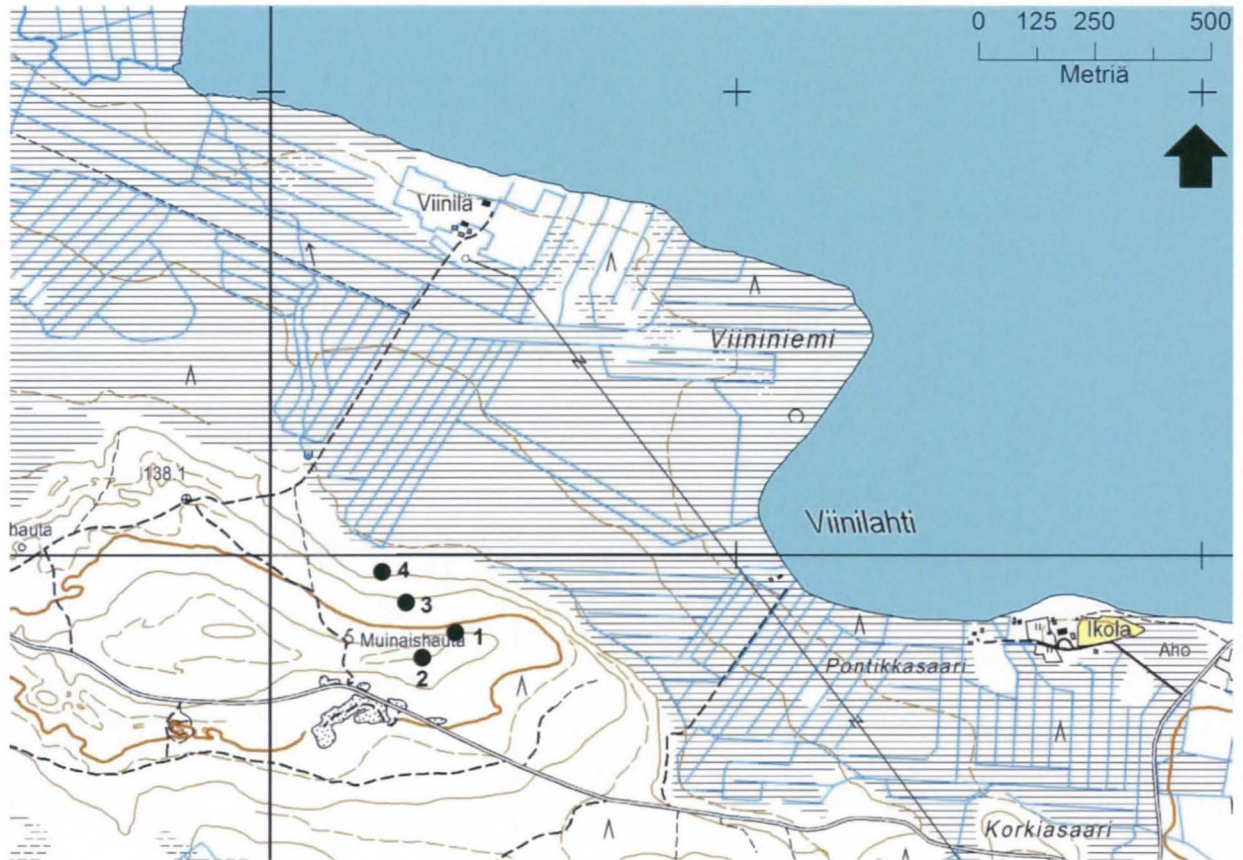
Kuva 4. Kesällä 2012 Viinivaaran itäpäästä löytyneitä rautakauden lopulle ajoittuvia esineitä. KM 39197:8 kuparilevystä valmistettu veitsen tuppi, --:2 lyyranmuotoinen tulusrauta, --:1 rautainen veitsi sekä --:6 rautakirves. Kuvat: M. Sarkkinen/PPM.

⁶ Huurre 1991, 54 ja 68; Okkonen 2009, 281–282.

⁷ Okkonen 2009, 282.

⁸ Tutkimuskertomuksessa käytetään löytöpaikkojen numerointia 1–4, ks. **KUVA 5**

⁹ Sarkkinen 2012.

Kuva 5. Vuoden 2012 löytöjen sijoittuminen kartalle. 1. Veitsi, tulusrauta, kirves, pronssihela, palaneen luun kappaleita, 2. Kirves, 3. Pronssihela, 4. Tuppi, kuparilevyn kappaleita. Karttapohja © Maanmittauslaitos 2011.

Metallinilmaisintojien kontekstia, ajoitusta sekä muinaisjännöksen laajuutta selvitetiin koekaivauksin kesäkuussa 2013 (10.–14.6. ja 23.9.2013).¹⁰ Koekaivaus toteutettiin Viinivaaran laen tuntumaan asettuvan kirveen, tulusraudan, puukon, pronssihelan sekä palaneen luun löytöpaikalla. Kaivauksen aikana sammalta ja pintamaata poistettiin noin 17m² alalta, jonka jälkeen varsinainen kaivaus rajattiin noin 2 m² alueelle, kohtaan jossa kaivauksen alkaessa oli erotettavissa loivasti koholla oleva, rakenteelliselta vaikuttava kohta. Kaivauksen kuluessa talletettiin noin 300 g palanutta ihmisluita. Luumateriaali havaittiin pääsääntöisesti kivien välissä olleen orgaanispitoisen roviojätteen seasta siten, että suurimmat määrät sijoittuivat rakenteen pohjan läheisyyteen.

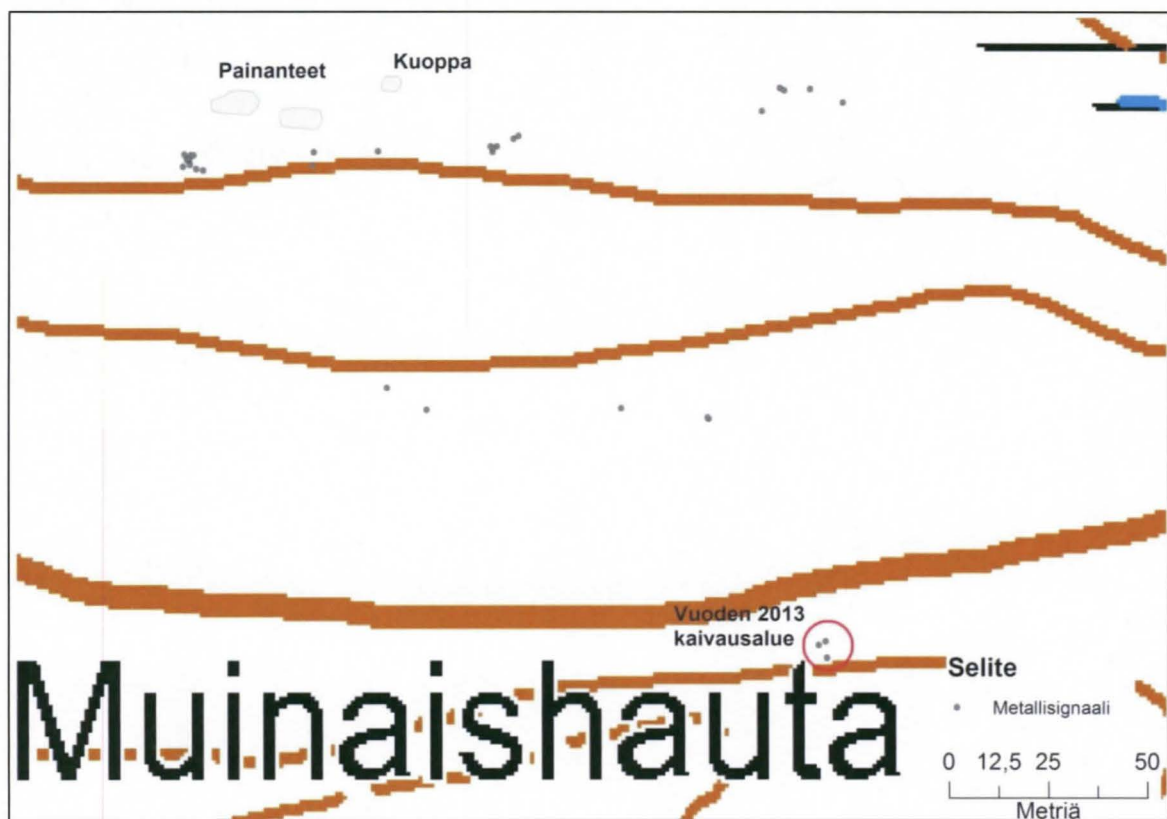
Koekaivauksen perusteella löytöpaikka 1 oli tulkittavissa myöhäisrautakautiseksi polttohautaukseksi, joka kahden palaneesta luusta tehdyn radiohiiliajoituksen perusteella

¹⁰ Kaivauskertomus, ks. Hakamäki 2013.

ajoittuu vuosien 765 ja 1020 väliselle ajanjaksolle (Beta-375718, Beta-375718). Koekaivauksen aikana ympäröivässä kivikossa havaittiin myös muita mahdollisesti rakenteellisia kohtia, joiden perusteella hautoja voidaan alustavasti arvioida olevan useampia. Tätä tukee myös noin 100 m polttohaudan lounaispuolelta löytynyt suuremman kirveen terä, jonka konteksti on tosin vielä selvittämättä.

Kaivauksen lisäksi alueella suoritettiin myös laajamittainen metallinilmaisinkartoitus. Kartoituksen tuloksena Viinivaaran ja Olvassuon väliseltä alankoalueelta todettiin useita metallisignaaleja, joiden aiheuttajiksi voitiin koepistoin todeta kupariastian kappaleita. Dokumentoidut metallisignaalit asettuivat pääsääntöisesti kolmeen varsin keskittyneeseen kohtaan Viinivaaran ja Olvassuon väliselle alankoalueelle, mutta joitain signaaleja mitattiin myös rinteestä sekä koekaivausalueen välittömästä läheisyydestä (kuva 6). Kartoituksen perusteella alueella voitiin todeta olevan hautauksen lisäksi myös mahdollinen asuinpaikka.¹¹

Kuva 6. Kesällä 2013 suoritetun metallinilmaisinkartoituksen yhteydessä dokumentoidut signaalit. Vuoden 2013 kaivausalue on merkitty punaisella ympyrällä. Kesän 2014 tutkimusalue puolestaan sijoittuu läntisimmän metallisignaali keskittymän sekä sen ympäristössä olevien painanteiden ja kuopan alueille. Karttapohja © Maanmittauslaitos 2011.

¹¹ Hakamäki et al. 2013

Kartoituksen yhteydessä havaittiin myös kaksi painannetta, sekä yksi pyöreähkö kuoppa, joista ainakin jälkimmäinen vaikutti varsin iäkkäältä, kahden painanteen ollessa jokseenkin epämääräisempiä. Havaitut maanpäälliset ilmiöt sijoittuivat läntisimmän metallinilmaisinsignaalin läheisyydessä, joten niitä oli syytä pitää kohteen tutkimuksen kannalta olennaisina. Tältä osin alueella toteutettiin vielä syyskuussa 2013 fosfaattinäytteen otto. Fosfaattikartoituksen tulokset vahvistivat osittain syntynyttä käsitystä mahdollisesta asuinpaikasta: maanäytteen perusteella alueen maaperässä havaittiin sekä kohonneita fosfaattipitoisuuksia että mahdollisesta tulenpidosta johtuvaa kohonnutta magneettista susceptibiliteettiä (tästä edespäin MS).¹²

3. TUTKIMUS- JA DOKUMENTAATIOMENETELMÄT

Pintamaa ja sammal poistettiin kaikilta kaivausalueilta lapioilla humuksen ja mineraalimaan rajaa viistäen. Kaivaus suoritettiin pääasiallisesti lastoin maata noin 5–10 cm kerroksissa poistaen. Tarvittaessa käytettiin myös pienempiä hienokaivausvälineitä. Kaivauksen loppupuolella kaivausalueella 1 jouduttiin maaperän soraisuuden vuoksi käyttämään lapioita. Kaivausalueet ja koekaivannot tutkittiin muuttumattomaan pohjamaahan saakka. Koska löytöjen ja ilmiöiden löytösyvyys ei rautakautisilla kohteilla tyypillisesti ole suuri, käytettiin pintamaan poistossa apuvälineenä käsikäyttöistä metallinilmaisinta¹³, jonka avulla myös turpeen seassa olleet, muutoin vaikeasti havaittavat metallilöydöt saatiin varmasti talteen. Metallinilmaisinta käytettiin myös kaivauksen myöhemmissä vaiheissa paikantamaan mahdollisten metallilöytöjen sijainti. Lisäksi kaivettu maa-aines seulottiin. Kaivauksen lopuksi kaivausalueet sekä koekaivannot peitettiin ja maisemoitiin asianmukaisesti.

Kenttätöiden yhteydessä havaitut ilmiöt ja rakenteet dokumentoitiin valokuvaten ja piirtäen. Löytöjen tallettamisessa käytettiin Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen takymetriä, jolla löytöpaikat voitiin mitata tarkasti paikalleen. Talteenottotarkkuus pyrittiin pitämään mahdollisimman korkeana – ainoastaan luulöytöjen kohdalla tarkkuudessa jouduttiin ajan säästämiseksi tekemään kompromisseja. Käytännössä halkaisijaltaan noin 5 cm laajuudella olleet luut talletettiin yhtenä kokonaisuutena. Takymetrin avulla mitattiin myös alueen topografiaa sekä suoritettiin muita kartoitustoimenpiteitä.

¹² Ks. Linderholm 2013.

¹³ Garrett, Pro-Pointer

Kaivauksen aikana käytettiin osin edelliskesäisten koetutkimusten aikana maastoon merkittyjä ja talven yli säilyneitä asemapisteitä, osin uusia, kenttätöiden aluksi mitattuja pisteitä (taulukko 1).

Asemapiste	X	Y	Z
ASP 1	x=7217858,415,	y=500398,084,	z=145,589
ASP 2	x=7217854,226,	y=500387,017,	z=145,820
ASP 3	x=7217908,791,	y=500365,340,	z=138,213
ASP 4	x=7217963,735,	y=500332,870,	z=130,386
ASP 5	x=7217946,871,	y=500239,14,	z=130,733
ASP 6	x=7217967,49,	y=500240,448,	z=130,13
ASP 7	x=7217958,322,	y=500230,051,	z=130,421

Taulukko 1. Kaivauksen aikana käytetyt kiintopisteet.

4. KAIVAUKSEN KULKU JA HAVAINNOT

Kesän 2014 kaivaukset keskittyivät Viinivaaran ja Olvassuon väliselle tasaiselle kankaalle, jossa edellisvuotisen kartoituksen aikana havaittiin lukuisia metallisignaaleja, sekä maanpäällisinä ilmiöinä kaksi painannetta, ja kuoppailmiö. Myös syksyllä 2013 suoritettu fosfaattikartoitus toteutettiin kyseisellä alueella ja sen avulla saadut tulokset vaikuttivat osaltaan tutkittavien kohteiden sijoittumiseen. Kaivauksen aikana avattiin kaksi suurempaa kaivausalueita (Kaivausalueet 1 ja 2) ja neljä pienempää koekuoppaa (Koeruudut 1–3 sekä koeoja 1). Kaiken kaikkiaan tutkitun alueen suuruus oli noin 38 m² (Ks. Kartta 1).

4.1 Kaivausalue 1

Kaivausalueen kulmakoordinaatit:

x=7217961,593, y=500237,374, z=129,668
x=7217956,686, y=500237,286, z=129,855
x=7217956,595, y=500236,34, z=129,895
x=7217954,915, y=500236,455, z=129,938
x=7217954,935, y=500239,304, z=129,835

x=7217955,844, y=500239,307, z=129,862
x=7217956,095, y=500241,127, z=129,876
x=7217959,894, y=500241,183, z=129,716
x=7217959,954, y=500242,003, z=129,758
x=7217961,893, y=500241,887, z=129,737

Kaivausalue 1 sijoitettiin kohtaan, josta vuoden 2013 kartoituksissa oli dokumentoitu yli kymmenen metallinilmaisinsignaalin keskittymä. Kyseisellä kaivausalueella selvitettiin havaittujen metallisignaalien luonnetta ja kontekstia. Kaivaus aloitettiin rajaamalla alueelle 4x4 m alue, josta sammal ja turve poistettiin lapioin ja irtain pintamaa tarkastettiin

metallinilmaisimella. Alkuperäistä kaivausaluetta laajennettiin kaivauksen kuluessa tutkimuskysymysten kannalta relevanteilta osin noin 11 m². Näin ollen kaivausalueen 1 lopulliseksi laajuudeksi saatiin noin 27 m². Pintamaan poiston jälkeen kaivausta jatkettiin lastoin neljän, noin viiden senttimetrin paksuisen kerroksen verran, kaikkiaan noin 30 cm verran kunnes löydötön ja hiekansekainen sora saavutettiin kaikkialla kaivausalueella.

Välittömästi pintamaan poiston jälkeen lähes kaikkialla kaivausalueella havaittiin harmaa huuhtoutumiskerros, sekä jonkin verran melko suuriakin kiviä. Kaivausalueen keskivaiheilla havaittiin tummanruskea, orgaanista ainesta sisältävä ja halkaisijaltaan noin yhden metrin ollut soikea ilmiö. Tässä vaiheessa kyseistä kohtaa pidettiin vielä mahdollisena lahonneista juurista johtuvana luontaisena ilmiönä. Kaivauksen edetessä tämä kuitenkin osoittautui tulisijaksi. Myös ensimmäiset löydöt havaittiin hyvin pian pintamaan poiston jälkeen. Yleisesti ottaen kaivausalueen 1 löydöt havaittiin suhteellisen lähellä maan pintaa ja varsin keskittyneesti tulisijan alueella tai sen ympärillä. Tulisijan lisäksi selvästi ihmistoiminnan likaamia maakerroksia ei kaivausalueella 1 havaittu, joskin siellä täällä maaperässä oli nähtävissä ilmiöitä, jotka eivät vaikuttaneet täysin luontaisilta. Kyseiset likamaakerrokset olivat paikallisia ja korkeintaan vain noin 1 cm paksuisia.

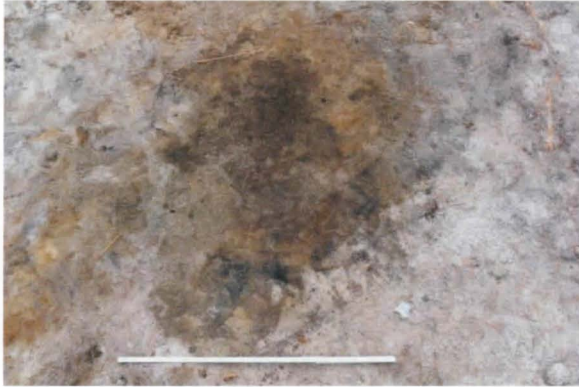
Tutkimusten edetessä kaivausalue todettiin lähes kauttaaltaan varsin kivikkoiseksi. Suurin osa alueen kivistä voitiin tulkita luontaisiksi, joskin myös joitain rakenteellisia osia havaittiin. Huomionarvoista on myös, että todettu huuhtoutumiskerros jatkui varsin syvälle. Pääsääntöisesti sen paksuudeksi mitattiin noin 20 cm, mutta joiltain osin huuhtoutumiskerros jatkui jopa 30 cm syvyydelle. Huuhtoutumiskerroksen alla havaittiin rikastumiskerros, jonka jälkeen tavoitettiin hyvin pian myös erittäin kivinen ja luontaiseksi todettu sorakerros, jota kaivettiin asian varmistamiseksi vielä yksi kerros lapioin. Löytöjä tai ihmisen aikaansaamia ilmiöitä ei enää havaittu, joten kaivausalueen 1 tutkimista ei tältä osin enää katsottu tarpeelliseksi jatkaa syvempiin kerroksiin (kuvat 7–9).

Kuva 7 (ylävasemmalla). Kaivausalue 1 ennen pintamaan poistoa. Kuva 8 (yläoikealla). Kaivausalue 1 tasossa 1 (laajennettuna etelään). Tulisija nähtävissä kannon etupuolella. Kuva 9 (alavasemmalla). Kaivausalue 1 taso 4. Aluetta laajennettu pohjoiseen. Toinen suuremmista kivistä koostuva ja rakenteelliseksi tulkittu keskittymä nähtävissä kuvassa etuvaseammalla. Kuvat: V. Hakamäki.

4.1.1. Rakenteet

Kaivausalueen 1 keskivaiheilla heti pintamaan poiston jälkeen havaittu orgaanispitoinen ilmiö osoittautui nopeasti, noin metrin halkaisijaltaan olevaksi pyöreäksi tai soikeaksi tulisijaksi. Tulisijarakenne hahmottui kutakuinkin samankokoisista ja osittain kuumuuden rapauttamista kivistä muodostuvana kehänä, jonka ympärillä oleva hiekka oli paikoitellen punaiseksi palanutta (kuvat 10 ja 11). Koska kaivausalueen maaperä oli luonnostaan hyvin kivistä, täysin varmojen tulkintojen esittäminen havaitun rakenteen koosta tai muodosta on haasteellista. Tulkintaa vaikeuttaa myös se, että tulisijarakenne vaikutti osittain tuhoutuneelta, eikä selkeästi rakenteellisia osia juuri ollut havaittavissa. Tulisijan orgaanispitoisesta täyttömaasta otettiin noin kahden litran maanäyte myöhempiä analyysejä varten.

Kuva 10. Pintamaan poiston jälkeen tummana, orgaanispitoisena ilmiönä erottuva tulisija. Kuva: V. Hakamäki

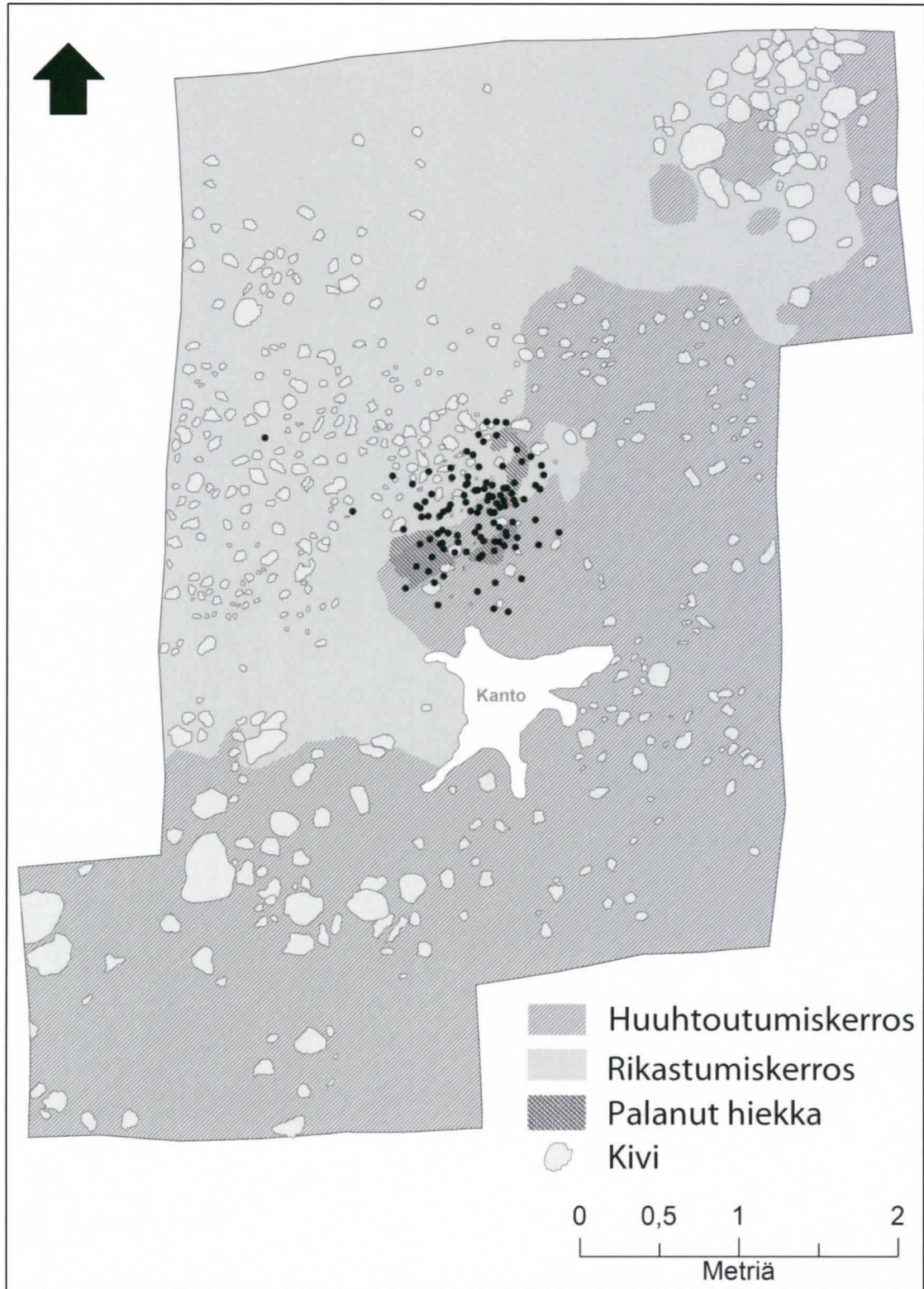
Kuva 11. Tulisija sekä siihen liittyvä kivirakenne kaivettuna esiin. Tulisijan ympärillä on nähtävissä paikoitellen punaiseksi palanutta hiekkaa.

Tulisijan lisäksi kaivausalueelta todettiin kaksi, ympäröivästä kivikosta selkeästi suuremmista kivistä koostuvaa kohtaa. Nämä mahdolliset seinärakenteet erottuivat tulisijailmiön koillis- ja lounaispuolisilla alueilla. Näistä kumpikin sijoittui noin kolmen metrin päähän tulisijasta. Mikäli havaitut kivikeskittymät liittyvät seinärakenteisiin, lienee tulisijan ympärillä ollut pyöreä, kotamainen rakenne, jonka puisia osia on tuettu maasta käsin kivillä. Tällöin tulisijan pohjoispuolella ollut kivinen kohta on varovaisesti tulkittavissa rakenteen mahdolliseksi suuaukoksi. Tulkinta ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton semminkin kun paalunsijoja tai muiden puurakenteiden jäänteitä ei kaivausalueella 1 havaittu.

4.1.2. Löydöt

Kaivausalueen 1 löytöaineiston koostuu palaneesta luusta, pronssi/kuparilevyn kappaleista, rautaesineen fragmenteista, sekä pii-iskoksista. Palaneen luun kappaleita (kuva 12) talletettiin noin 34 g ja näistä käytännössä kaikki löytyivät joko tulisijan täytöstä tai kiveyksen joukosta. Luuaineistoa on pidettävä eläinperäistä, sillä joukossa on mm. palaneita kalan nikamia. Tarkempi luuanalyysi on vielä tekemättä, mutta ajoitusnäytteeksi valitut kappaleet on määritelty suurikokoisen nisäkkään, mahdollisesti peuran tai hirven luiksi.¹⁴

¹⁴ Suullinen tiedonanto, Anna-Kaisa Salmi, 27.10.2014.

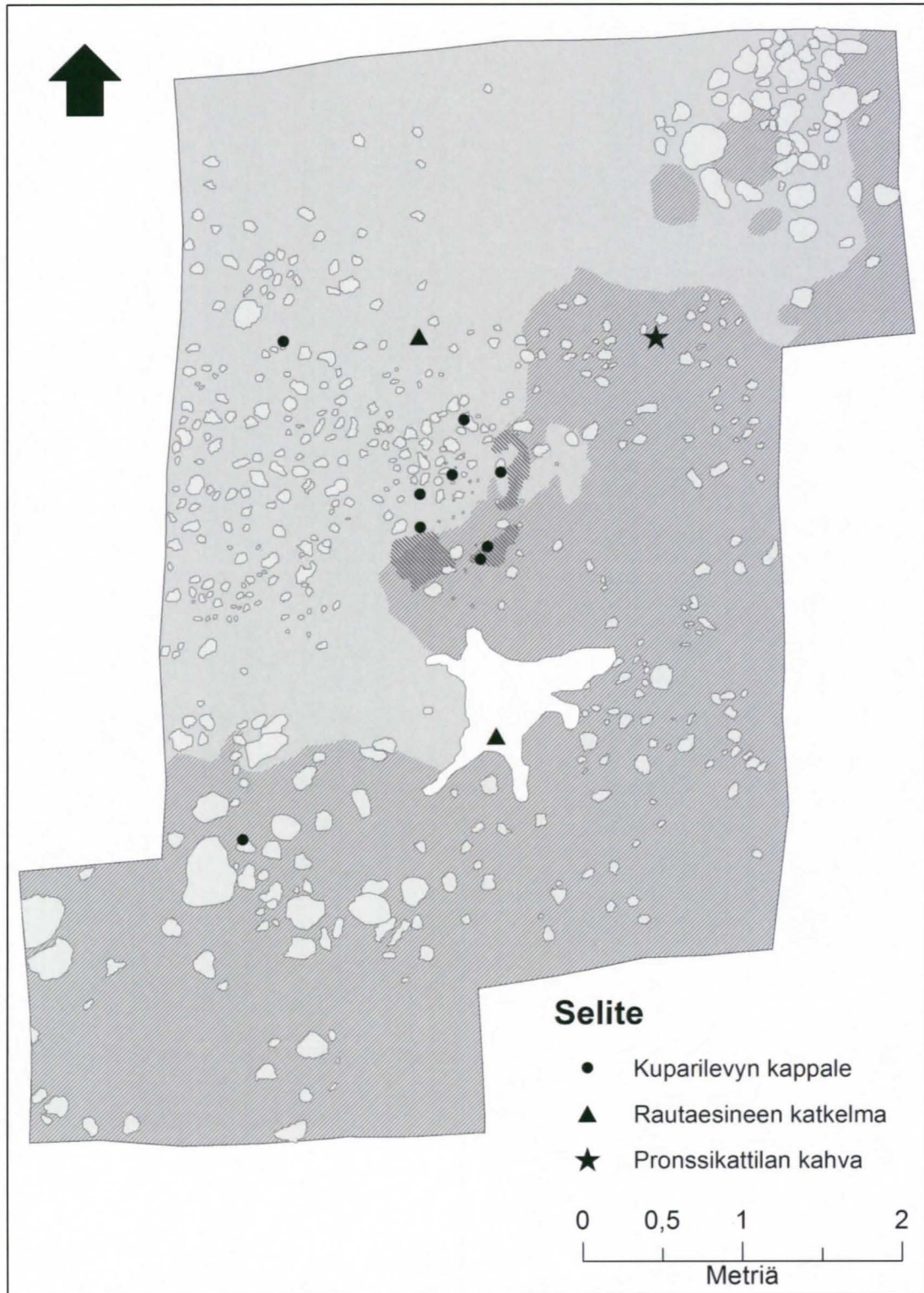

Kuva 12. Kaivausalueelta 1 talletettujen palaneiden luiden levintä sekä alueella havaittuja muita ilmiöitä. Löydöt sijoittuvat tulisijan alueelle. Kuva: V. Hakamäki J. Saipion karttadokumentaation perusteella.

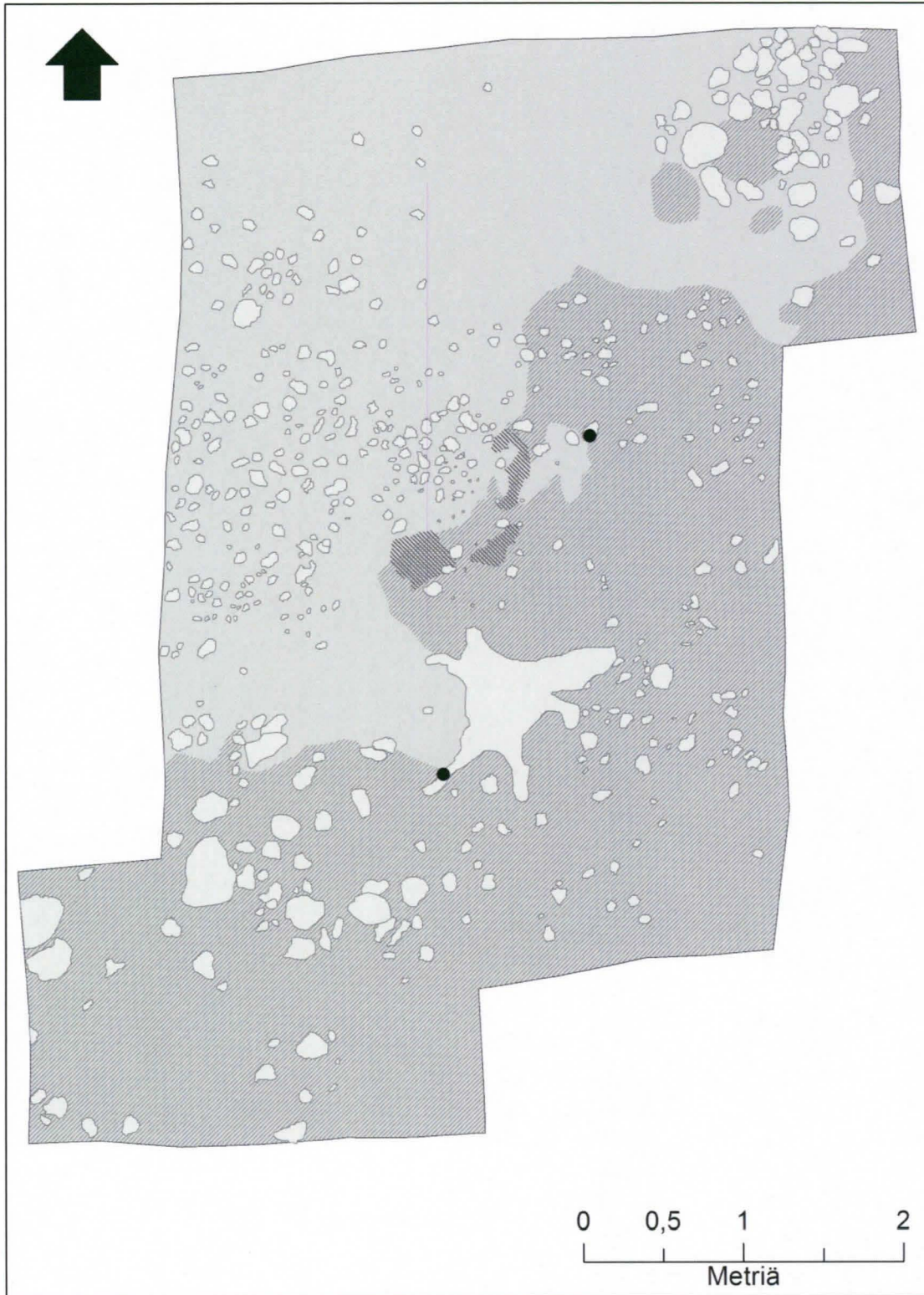
Pronssi/kuparilevyn kappaleita löydettiin kaivausalueelta kaiken kaikkiaan kymmenen (kuva 16). Nämä voitaneen melko suurella varmuudella tulkita kattilan, padan tai jonkin muun metalliastian kappaleiksi, sillä löytöaineistossa on taitteellisia reunapaloja sekä yksi metalliastian korva (kuvat 13–15). Kupariseosastian kappaleiden lisäksi aineistoon kuuluu myös kaksi rautaesineen kappaletta. Nämä ovat varsin piirteettömiä ja rikkonaisia ja sen vuoksi vaikeasti tunnistettavia, joskin toinen voisi muotonsa puolesta olla esimerkiksi rautainen hela. Luu- ja metallilöytöjen lisäksi kaivausalueelta löydettiin kaksi piin kappaletta, joista toinen, tulisijan vierestä talletettu, on kauttaaltaan valkoiseksi palanut (kuva 17).

Kuvat 13 (vasemmalla). KM 40026:1, *in situ*. Kuva 14 (yläoikella). KM 40026:9, *in situ*. Kuva 15. KM 40026:9, *in situ*. Kuvat: V. Hakamäki.

Kuva 16. Metallilöytöjen sijoittuminen kaivausalueella 1. Kuva: V. Hakamäki J. Saipion karttadokumentaation perusteella.

Kuva 17. Pii-iskosten sijoittuminen kaivausalueella 1. Kuva: V. Hakamäki J. Saipion karttadokumentaation perusteella.

4.2. Kaivausalue 2

Kaivausalueen kulmakoordinaatit:

x=7217978,623, y=500286,834, z=129,454

x=7217979,126, y=500288,970, z=129,142

x=7217976,777, y=500289,407, z=129,233

x=7217976,281, y=500287,297, z=129,483

Laajuudeltaan noin 6,5 m² ollut ja muodoltaan nelikulmainen kaivausalue 2 (kuvat 18 ja 19) sijoitettiin kartoituksessa havaitun kuoppailmiön kohdalle. Kaivausalueella pyrittiin selvittämään kuopan mahdollista yhteyttä alueen rautakautiseen käyttöön. Ennen kaivausta ilmiö hahmottui tasaisella kankaalla noin 1 m syvä ja noin 4 m halkaisijaltaan olevana pyöreänä kuoppana. Kesän 2013 fosfaattikartoituksessa kuopan alueella havaittiin voimakkaasti kohonneita MS-pitoisuuksia, joiden perusteella ilmiö tulkittiin tuolloin mahdolliseksi keittokuopaksi. Lisäksi pintamaan poistoa edeltävissä kairanäytteissä kuopan maaperässä havaittiin tummia häiriöitä, jotka myös viittasivat ilmiön keittokuoppafunktioon.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan kuoppa oli tarkoitus kaivaa profiilikaivauksena itäprofiilissa erottuva kuopan poikkileikkauksen dokumentoimiseksi. Tämä lähestymistapa kuitenkin osoittautui pian haasteelliseksi, sillä kaivausalueen itäreunalla havaittiin äärimmäisen kova ja paksu anturamaakerros, jonka kaivaminen käsillä olevin välinein oli mahdotonta. Näin ollen kaivausalueen itäreunaan ei pystytty tuottamaan dokumentoitavaa poikkileikkausta kesän 2014 tutkimusten yhteydessä.

Kaivausalueen pintamaa poistettiin lapioin ja irtain sammal ja turve tarkistettiin metallinilmaisimella. Metallilöytöjä ei kaivausalueen 2 pintamaa poiston yhteydessä havaittu. Pintamaan poistamisen päätteeksi kaivausalueella 2 erottuva puolikas kuoppailmiö hahmottui alueen keskivaiheilla väriltään harmaana ilmiönä, jossa oli paikoitellen havaittavissa myös mustia orgaanispitoisia kohtia. Nämä osoittautuivat odotusten mukaisesti juurista johtuviksi ilmiöiksi. Aiemmin pyöreänä pidetty kuoppa voitiin tässä vaiheessa todeta olevan muodoltaan soikea ja kooltaan noin 3 x 1,5 m. Kaikkialla kuoppailmiön ulkopuolisilla alueilla oli nähtävissä väriltään keltainen hiekkakerros. Pintamaan poiston jälkeen kaivausta jatkettiin lastoin noin 5–10 cm tasoissa edeten.

Kaivausalueen 2 löytöaineisto samoin kuin havaitut rakenteet viittaavat kivikauteen tai mahdollisesti varhaismetallikauteen. Löytöinä saatujen kvartsi-iskosten, palaneiden luiden ja kivien sekä yhden liuske-esineen perusteella soikea kuoppailmiö oli joka tapauksessa tulkittavissa huomattavasti kaivausalueelta 1 tavattua rautakautista asuinpaikkaa iäkkäämmäksi asuinpaikkapainanteeksi. Löydöt ja ilmiöt jatkuivat kaivausalueella 2 noin 45 cm syvyydelle, jonka jälkeen kaivausalue peitettiin ja maisemoitiin asianmukaisesti.

Kaivausalueen 2 laajentaminen koko asuinpaikkapainanteen alueelle ei aikataulullisista syistä ollut mahdollista, joten tältä osin tutkimukset Viinivaaran itäpään alueella ovat aiheellisia myös tulevaisuudessa.

Kuva 18. Kaivausalue 2 ennen pintamaan poistoa. Kohdasta kaivauksen aikaan paikannettu, muodoltaan soikea kivikautinen asuinpaikkapainanne erottuu kuvan keskivaiheilla. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 19. Kaivausalue 2, taso 3. Kuva: V. Hakamäki.

4.2.1. Rakenteet

Noin 15 cm syvyydellä kaivausalueen 2 länsireunassa havaittiin useita mustia ilmiöitä, jotka vaikuttivat ihmisen aikaansaamilta. Mustasta nokimaasta koostuneet ja muodoltaan pääsääntöisesti pyöreähköt ilmiöt vaikuttivat erityisesti kaivausalueen lounaiskulmassa selvästi rakenteellisilta; täällä nähtävissä oli yhdestä suuremmasta ja useista pienemmistä ilmiöistä muodostuva kulmamainen rakenne (kuva 20). Kyseisestä kulmarakenteesta käsin ilmiöt jatkuivat verrattain suorissa riveissä sekä kaivausalueen pohjois- että itäkulmia kohti. Koska havaittu rakenne sijoittui asuinpaikkapainanteen ympärille, voitaneen mustia ilmiöitä pitää paalunsijoina tai jonkin muun painannetta ympäröineen puisen rakenteen jäänteinä.

Kaivausalueen pohjoisreunassa havaittiin runsaasti palaneita kiviä sekä tummaa nokimaata. Myös suurin osa kaivausalueen palaneista luista paikannettiin kyseisen kivikon alueelta, joskin määrät olivat hyvin pieniä. Kivet olivat paikallaan hyvin hajanaisesti, joten niiden pitäminen ainakaan ehjänä säilyneenä liesirakenteena ei liene aiheellista. Kyseessä kuitenkin saattaa olla

joko hajonnut liesirakenne tai vaihtoehtoisesti lähistöllä olevasta tulisijasta poistettu irtain jäte.

Kuva 20. Kaivausalueella 2, noin 15 cm syvyydellä havaittu yhdestä suuremmasta ja lukuisista pienemmistä paalunjäljistä muodostuva kulmamainen rakenne. Kuva: V. Hakamäki.

4.2.2. Löydöt

Kaivausalueen 2 löytöaineisto koostuu laadultaan vaihtelevista kvartsi-iskoksista ja yhdestä kvartsikärjestä, pienestä määrästä palanutta luuta sekä liusketaltan kappaleesta. Kvartsi-iskoksia talletettiin kaiken kaikkiaan 23 kappaletta ja ne sijoittuivat pääsääntöisesti kaivausalueen etelä- ja länsireunoilla havaitun puurakenteen sisäpuolisille alueille. Iskosten lisäksi kaivauslöytönä saatiin yksi viistoteräinen nuolenkärki (Kuvat 21).

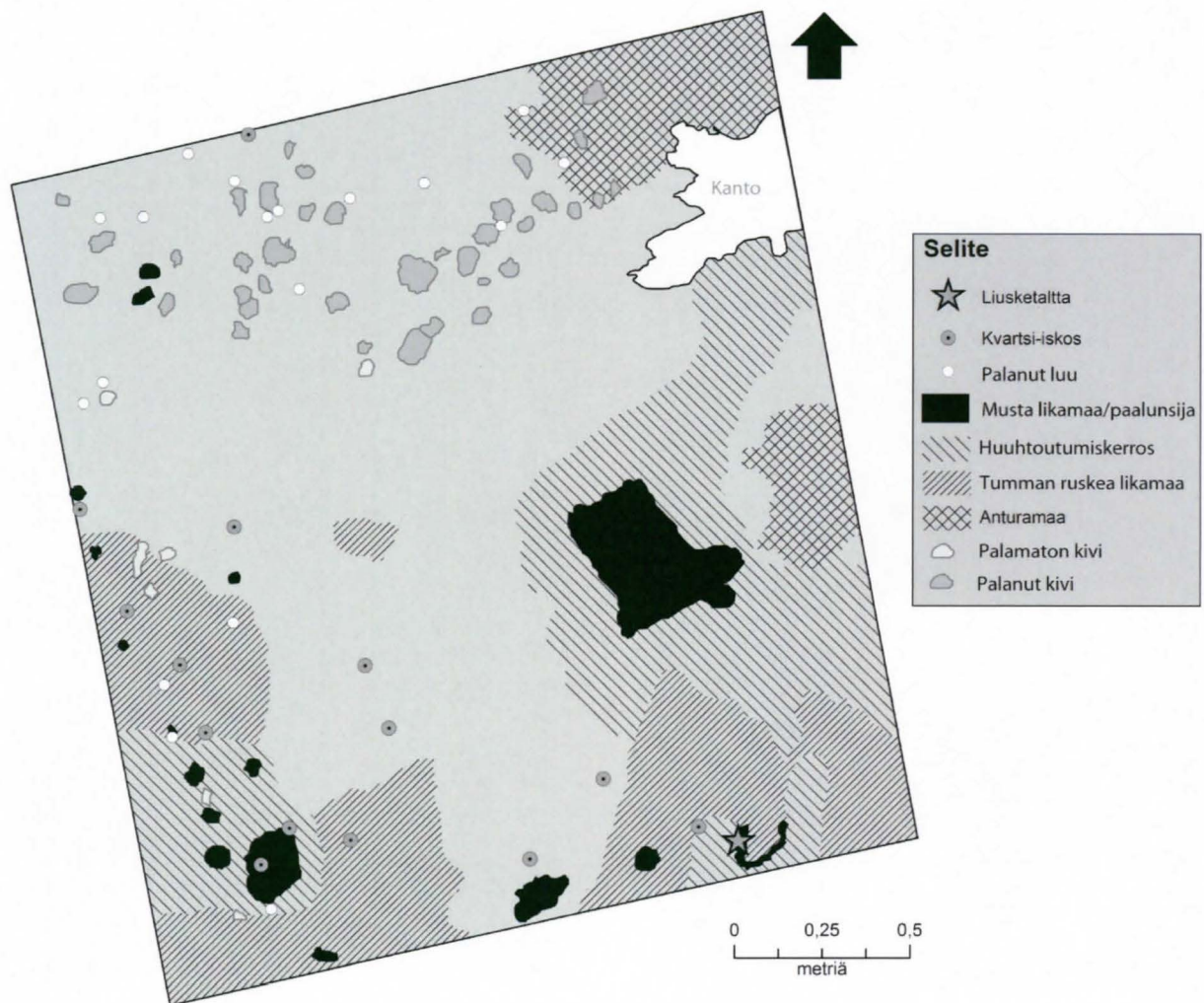
Kuva 21. KM 40026:155. Viistoteräinen kvartsikärki kaivausalueelta 2. Kuva: Oulun yliopiston arkeologian laboratorio.

Kuva 22. KM 40026:134. Liusketaltan katkelma kaivausalueelta 2. Kuva: Oulun yliopiston arkeologian laboratorio.

Palanutta luuta löydettiin kaivausalueelta hyvin pieniä määriä, vain noin 2,6 g. Näistä valtaosa saatiin kaivausalueen pohjoisreunalla havaitun palaneiden kivien ja nokimaan alueelta, joskaan varsinaisia luukeskittymiä ei havaittu. Pääsääntöisesti kaivausalueelta 2 saadut luut ovat kooltaan hyvin pieniä, mutta ainakin joissain on nähtävissä mahdollisia diagnostisia piirteitä. Vaikka seikkaperäinen osteologinen analyysi on vielä tekemättä, voitaneen luuaineiston arvioida olevan varsin suurella todennäköisyydellä eläinperäistä.

Kaivausalueelta 2 löydettiin myös liuskekivinen hiottun taltan kappale. Esine on pituudeltaan 7,2, leveydeltään 4,3 ja paksuudeltaan 2,3 cm ja sen toiselta lappeelta on lohjennut suurehko kappale. Hiottu teräosa on kuitenkin säilynyt ja siinä on nähtävissä sekä käyttöjälkiä että uudelleenteroittamisesta johtuvaa teräkulman vaihtelua. Esine löytyi kaivausalueen kaakkoiskulmasta, noin 15 cm syvyydeltä (kuva 22). Kaivausalueen 2 löytöjen levintä sekä havaittu rakenne on esitetty kuvassa 23.

Kuva 23. Kaivausalueen 2 löytöjen levintä sekä alueella havaittuja ilmiöitä. Kuva: V. Hakamäki J. Saipion karttadokumentaation pohjalta.

4.3. Koeruudut 1–3 ja koeoja 1

Koekaivantojen kulmakoordinaatit:

	x	y	z		x	y	z
KO1	7217964,315	500242,87	130,009	KR1	7217972	500249,4	129,564
	7217964,115	500243,76	129,991		7217972	500250,2	129,532
	7217966,177	500243,39	129,85		7217973	500249,1	129,511
	7217965,964	500244,238	129,88		7217973	500249,9	129,56
KR2	7217973,408	500258,784	129,479	KR3	7217969	500266,9	129,307
	7217973,363	500259,854	129,473		7217969	500267,7	129,351
	7217974,322	500258,719	129,402		7217970	500267,1	129,302
	7217974,364	500259,811	129,487		7217970	500267,9	129,322

Kolmella kooltaan yhden neliömetrin koeruudulla sekä yhdellä 2 m² kooltaan olleella koeojalla pyrittiin tarkastelemaan havaittujen pitkänomaisten painanteiden luonnetta sekä selvittämään maaperäanalyyseissä havaittujen ilmiöiden luonnetta. Tältä osin kiinnostuksen kohteena olivat erityisesti maaperäanalyyseissä havaitut mahdolliset tulenpidon merkit. Näin ollen koeruudut ja -oja sijoitettiin niihin kohtiin missä kohonneita MS-arvoja oli kartoituksen tuloksena havaittu (ks. Kartta 1).

Pintamaa poistettiin lapiolla ja tämän jälkeen edettiin lastoin noin 5 cm tasoissa kunnes muuttumaton pohjamaa saavutettiin. Kaikissa koekaivannoissa havaittiin luontainen podsolimaannos, mutta ihmisen aiheuttamia maaperän muutoksia tai esinelöytöjä ei paikannettu. Tutkimusten perusteella kahta matalaa painannetta ei siis ole syytä pitää ihmistoiminnasta johtuvina.

Kuva 24. Koeoja 1, taso 5. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 25. Koeruutu 2, taso 2. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 26. Koeruutu 3, taso 2. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 27. Koeruutu 4, taso 2. Kuva: V. Hakamäki.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULKINTA

Kuukauden kestäneen kaivauksen tavoitteena oli selvittää edelliskesäisten koetutkimusten tuloksena havaittujen ilmiöiden luonnetta ja ajallista yhteyttä Viinivaaran laelta jo entuudestaan tunnettuun viikinkiaikaiseen polttohautaukseen sekä yleisemmin alueen rautakautiseen käyttöön. Kesän 2013 tutkimusten yhteydessä dokumentoidut metallinilmaisinsignaalit sekä muutamasta koepistosta saadut kuparilevyn kappaleet antoivat jo ennen varsinaisten kaivausten alkua syyä odottaa rautakautista asuinpaikkaa sillä kyseinen löytöryhmän on todettu indikoivan asutusta niin Pohjois-Suomessa kuin muuallakin nykyisen Suomen alueella.¹⁵ Myös maaperänäytteistä teetetyt analyysit sekä kartoituksen yhteydessä havaitut maanpäälliset ilmiöt viittasivat mahdolliseen asuinpaikkaan.

Kaivausalueen 1 osalta olettamus osoittautui paikkansa pitäväksi, joskaan asuinpaikkaa tuskin voidaan pitää ympärivuotisena. Tätä seikkaa tukevat muun muassa hyvin ohuet ja suurelta osin jopa lähes olemattomat kulttuurikerrokset sekä löytöjen voimakas keskittyminen tulisijan alueelle. Täysin kertaluontoisestakaan asuinpaikasta tuskin kuitenkaan on kyse. Tulisijan ympärillä paikoitellen havaitut mahdolliset kivirakenteet saattavat liittyä vankkoihinkin seinärakenteisiin, jollaisia tuskin olisi rakennettu yhtä yöpymistä varten. Lisäksi alueella on vielä ainakin kaksi samankaltaista metallilöytökeskittymää, joista kaivauksissa todennäköisesti

¹⁵ Esim. Taavitsainen 1986: 38–39; Sarkkinen 1995: 39–41; Hakamäki 2014; Pohjois-Ruotsissa kupariastian kappaleita on löydetty myös Saamelaisten uhripaikoilta, ks. esim. Serning 1956; Zachrisson 1976.

löytyy vastaavanlainen leiripaikka. Näin ollen kyse on todennäköisemmin laajasta aktiviteettialueesta, johon on palattu kausittain ja jonka rautakauden ihmiset ovat kokeneet tarpeeksi merkitykselliseksi myös vainajien hautaamiseen.

Kaivausalueelta 2 paikannettu huomattavasti iäkkäämpi asuinpaikka on vaikeammin tulkittavissa. Vähäinen palaneen luun ja kvartsi-iskosten määrä viittaa osaltaan siihen, että myös tässä tapauksessa kyseessä on kausittainen ja erikoistunut asuinpaikka. Toisaalta kaivausalueella havaittujen rakenteiden perusteella voidaan asumuspainanteen ympärillä olleen jonkinlainen rakenne, mikä puolestaan viittaa jatkuvampaan ihmistoimintaan. Alueelta tehdyt löydöt, lähinnä liusketalta ja viistoteräinen nuolenkärki ajoittanevat kohteen kivikauteen, mutta varmasti ajoitusta ei voida todeta – kyseessä voi periaatteessa olla myös varhaismetallikautinen asuinpaikka. Vähäinen ja varsin laajalle alueelle levinnyt luumäärä ei riitä ajoituksen tekemiseen.

Kahtena kesänä suoritettujen tutkimusten perusteella Viinivaaran itäpää näyttää noudattelevan samaa kaavaa kuin useimmat muutkin Pohjois-Suomessa tutkitut myöhäisrautakautiset kohteet: ilmiöt ja löydöt havaitaan läheltä maan pintaa, kulttuurikerrokset ovat ohuita ja lähistöltä tai joissain tapauksissa jopa samasta kontekstista löydetään merkkejä vanhemmasta ihmistoiminnasta.¹⁶ Monet Pohjois-Suomesta löydetty myöhäisrautakautiset löydöt ja kohteet on varsinkin sisämaan kohdalla aikaisemmin tulkittu muualta tulleiden eränkävijöiden jäämistöksi; asuinpaikoiksi, haudoiksi tai vahingossa hukatuiksi.¹⁷ Viinivaaralta paikannetun leiripaikan kausiluontoisuus voisi periaatteessa viitata tähän, joskin todennäköisemmältä vaikuttaa että kohde liittyy paikalliseen asutukseen. Tästä selvimmin puhuu harjun laelta 2013 löytnyt polttohauta sekä siihen liittyvät kalmistomaisetkin piirteet.

Tutkimuksellisesti Viinivaaran itäpäättä voidaan edelleen pitää kiinnostavana. Kivikautisen ihmistoiminnan laajuutta tulisi selvittää tulevaisuudessa lisätutkimuksin ainakin puoliksi kaivetun asuinpaikkapainanteen osalta. Tämän lisäksi kesällä 2013 suoritettun metallinilmaisinkartoituksen perusteella voidaan alueella todeta olevan ainakin kaksi metallisignaali keskittymää, jotka vastaavat jokseenkin tarkasti kaivausalueella 1 tutkittua. Näin

¹⁶ Esim. Okkonen 2012; Okkonen 2013; Huurre 1986: 130–131.

¹⁷ Esim. Huurre 1973; Huurre 1987: 390–391.

myös näitä voidaan alustavasti pitää asuin- tai leiripaikkoina, joskin ilman kaivausta asiaa ei voida todentaa. Myös harjun laella sijaitsevan hautapaikan laajuutta on aiheellista selvittää kaivauksin.

6. LÄHTEET

6.1. Painamattomat lähteet

Hakamäki, V. 2013. *Utajärvi. Viinivaaran itäpää. Rautakautisen kohteen arkeologinen kaivaus ja kartoitus 10.–14.6. ja 23.9.2013*. Kaivauskertomus. Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine (kopio Museoviraston arkistossa).

Hakamäki, V. 2014. *Ii. Illinsaari 3 (Pirttitörmä). Rautakauden lopun ja keskiajan alun asuinpaikan koekaivaus 2.–19.6.2014*. Oulun yliopiston arkeologian oppiaine (kopio Museoviraston arkistossa).

Linderhom, J. 2013. *Soil chemical and -magnetic analysis of samples from an Iron Age site at Viinivaaran itäpää, Utajärvi, Finland*. Rapport nr. 2013-031. Umeå Universitet, Institutionen för idé och samhällstudier, Miljöarkeologiska laboratoriet.

Rautiainen, P. 2006. *Utajärvi, Pudasjärvi ja Puolanka. Olvassuon Natura-alueen ja sen lähialueiden arkeologinen inventointi 2006*. Inventointikertomus. Metsähallitus, Pohjanmaan luontopalvelut, Pudasjärvi.

Sarkkinen, M. 2012. *Utajärvi. Viinivaaran itäpää*. Tarkastuskertomus. Pohjois-Pohjanmaan museo (kopio Museoviraston arkistossa).

Sarkkinen, M. 2014a. *Utajärvi. Kokkomaa 1*. Tarkastuskertomus. Pohjois-Pohjanmaan museo (kopio Museoviraston arkistossa).

Sarkkinen, M. 2014b. *Utajärvi. Kokkomaa 2*. Tarkastuskertomus. Pohjois-Pohjanmaan museo (kopio Museoviraston arkistossa).

Sarkkinen, M. 2014c. *Pudasjärvi ja Utajärvi. Pitääminmaa*. Tarkastuskertomus. Pohjois-Pohjanmaan museo (kopio Museoviraston arkistossa).

Sarvas, A. 1970. *Utajärvi. Iso Olvasjärvi. Kivikautisen asuinpaikan tarkastus.* Tarkastuskertomus. Muinaistieteellinen toimikunta.

6.2. Julkaistut lähteet

Hakamäki, V., Kuusela, J-M., Sarkkinen, M. & Vilkama, R. Utajärven Viinivaaran itäpäähän rautakautisen löytöpaikan kaivaus ja kartoitus kesäkuussa 2013. *Muinaistutkija* 4/2013, 2–11.

Huurre, M. 1973. Ristiretkiajan polttohauta Suomussalmella. *Honos Ella Kivikoski*. SMYA 75: 82–88.

Huurre, M. 1986. *Kainuun historia I. Esihistoria*. Kainuun maakuntaliitto, Kajaani 1986.

Huurre, M. 1987. Suomussalmen solmukohta. *Suomen historia I. Kivikausi, Pronssikausi, Rautakausi*. Eero Laaksonen, Erkki Pärssinen and Kari J. Sillanpää (toim.). Weilin+Göös, Espoo 1987: 390–391.

Huurre, M. 1991. Oulujokilaakson esihistoria. *Oulujokilaakson historia*. Oulujokilaakson historiatoimikunta, Oulu: 12–70.

Okkonen, J. 2009. Moneen kertaan hukattu–ajatuksia arkeologisesta tiedosta, tulkinnasta ja rautakautisesta kirveestä. *Faravid* 33: 275–283.

Okkonen, J. 2012. Havaintoja Suomussalmen TB:n rannan esihistorialliselta asuinpaikalta. *Faravid* 37, 7–16.

Okkonen, J. 2013. Kuusamon Pyhälahden myöhäisrautakautisen hopea-aarten konteksti ja muinaisjäännösmäisema”. *Faravid* 37, 7–18.

Sarkkinen, M. 1995. Kappelista kiuaspirttiin. Arkeologiset tutkimukset Kellossa vuosina 1990–1991. *Esitelmää Haukiputaasta. Kellon–Haukiputaan kotiseutujulkaisu IV*: 28–45. Kellon–Haukiputaan kotiseutuyhdistys ry, Haukipudas.

Serning, I. 1956. *Lapska offerplatsfynd från järnålder och medeltid i den svenska lappmarkena*. Nordiska Museet, Acta Lapponica XI.

Snellman, A. H. 1887. *Oulun kihlakunta. Muinaistieteellisiä ja historiallisia lehtiä*. SMYA IX.

Taavitsainen, J.-P. 1986. Luhangan Tuomisaaren kattilalöytö. *Keski-Suomi* 18: 30–44. Keski-Suomen museo, Jyväskylä.

Zachrisson, I. 1976. *Lapps and Scandinavians. Archaeological finds from northern Sweden*. Early Norrland 10. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets. Akademien. Almqvist & Wiksell, Tukholma.

8. KARTTALUETTELO

Kartta 1. Yleiskartta tutkitusta alueesta. KA1–2=kaivausalue 1–2, KO1=koeoja 1 ja KR1–3=koeruudut 1–3. Painanteet on merkitty harmaalla.

Kartta 2. Kaivausalue 1, pinta-arvot.

Kartta 3. Kaivausalue 1, pohja-arvot.

Kartta 4. Kaivausalue 2, pinta-arvot.

Kartta 5. Kaivausalue 2, pinta-arvot.

Kartta 6. Kaivausalue 1, taso 2.

Kartta 7. Kaivausalue 1 laajennettuna etelään, taso 3.

Kartta 8a. Kaivausalue 1 (eteläosa), taso 4.

Kartta 8b. Kaivausalue 1 (pohjoisosa), taso 4.

Kartta 9. Kaivausalue 2, taso 2.

Kartta 10. Kaivausalue 2, taso 4.

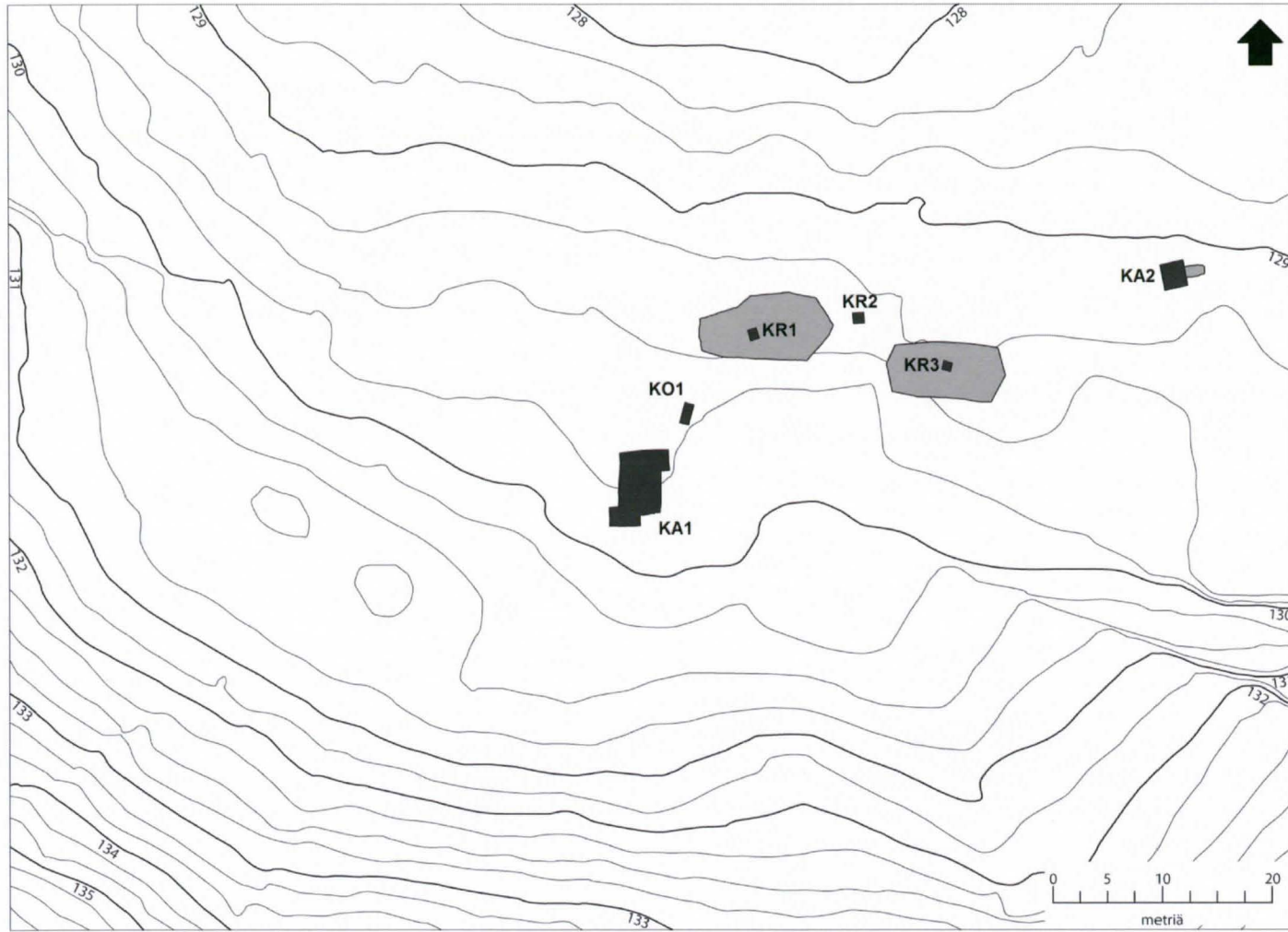
Kartta 11. Kaivausalue 2, taso 5.

9. KUVALUETTELO

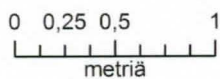
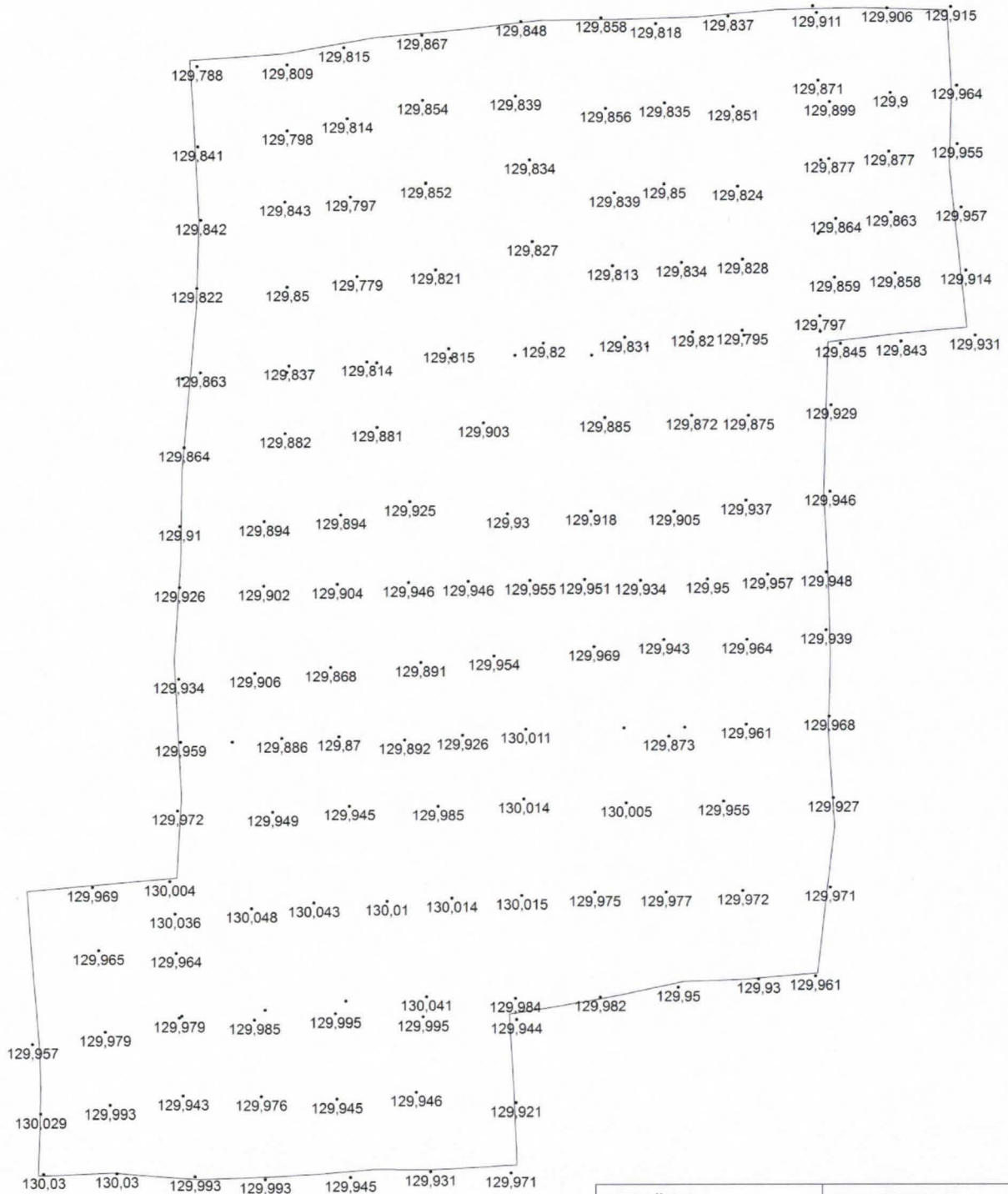
9.1. Digikuvat

#	Pvm	klo	Suuntaan	Aihe	Kuvaaja
1	14.7.	10:00	0	Kaivausalue 1 ennen pintamaan poistoa	VH
2	"	10:23	300	Kaivausalueen 1 pintamaata poistetaan	"
3	"	14:03	90	Kaivausalue 1, taso 1	"
4	15.7.	10:24	270	Lähistöllä oleva rakkakuoppakohde (Iso Olvasjärvi 1)	"
5	"	"	90	"	"
6	"	12:36	Ylh.	KM 40026:5, <i>in situ</i>	"
7	16.7.	10:19	90	Kaivausalue 1, taso 2	"
8	"	10:21	300	"	"
9	"	"	180	"	"
10	"	11:01	90	Koeruutu 1 (oik. koeoja 1), taso 1	"
11	"	11:38	"	Koeruutu 1 (oik. koeoja 1), taso 2	"
12	"	13:15	"	Koeruutu 1 (oik. koeoja 1), taso 3	"
13	"	14:08	"	Koeruutu 1 (oik. koeoja 1), taso 4	"
14	17.7.	11:22	Ylh.	Tulisijailmiö pintamaan poiston jälkeen	"
15	"	12:32	"	Koeoja 1, taso 5	"
16	"	14:18	"	Koeoja 1, taso 6, ennen täyttöö	"
17	18.7.	11:45	90	Koeruutu 2, taso 2	"
18	21.7.	9:36	Ylh.	KM 40026:1, <i>in situ</i>	"
19	"	10:44	0	Kaivausaluetta 1 laajennetaan	"
20	"	10:56	Ylh.	Koeruutu 2, pohja	"
21	"	11:38	0	Kaivausalue 1, laajennus pohjoiseen	"
22	"	13:17	270	Edellisesänä tutkittu polttohauta	"
23	"	"	"	Edellisesänä tutkittu polttohauta	"
24	22.7.	13:12	180	Kaivausalue 1, laajennettuna etelään	"
25	"	13:13	0	"	"
26	"	14:18	Ylh.	Koeruutu 4, taso 1	"
27	23.7.	9:20	"	Koeruutu 3, taso 1	"
28	"	10:11	"	Kaivausalue 1, tulisijailmiö	"
29	"	10:45	"	Koeruutu 4, taso 2	"
30	"	10:46	"	Koeruutu 3, taso 2	"
31	"	11:00	180	Tulisijailmiötä kaivetaan kaivausalueella 1	"
32	"	11:13	Ylh.	KM 40026:7, <i>in situ</i>	"
33	"	12:34	"	KM 40026:9, <i>in situ</i>	"
34	"	12:49	"	Koeruutu 4, taso 3	"
35	"	13:09	"	Koeruutu 3, taso 3	"
36	"	14:21	"	Koeruutu 4, taso 4 (pohja)	"
37	24.7.	11:55	"	Rautakuonaa Ison Olvasjärven p-puolella	"
38	"	14:03	"	Kaivausalue 1, liesikiveys täyttömaan poiston jälkeen	"
39	"	14:05	"	"	"
40	25.7.	10:56	90	Koeruutu 3, taso 4 (pohja)	"
41	"	11:49	180	Kaivausalue 1, tulisijailmiön kiveys	"
42	"	"	90	"	"
43	28.7.	9:09	"	Kaivausalue 2 ennen pintamaan poistoa	"
44	30.7.	10:44	"	Kaivausalue 2, taso 2	"
45	"	13:05	"	Kaivausaluetta 1 puhdistetaan	"
46	"	13:33	180	Kaivausalue 1, taso 4	"
47	"	13:35	"	"	"

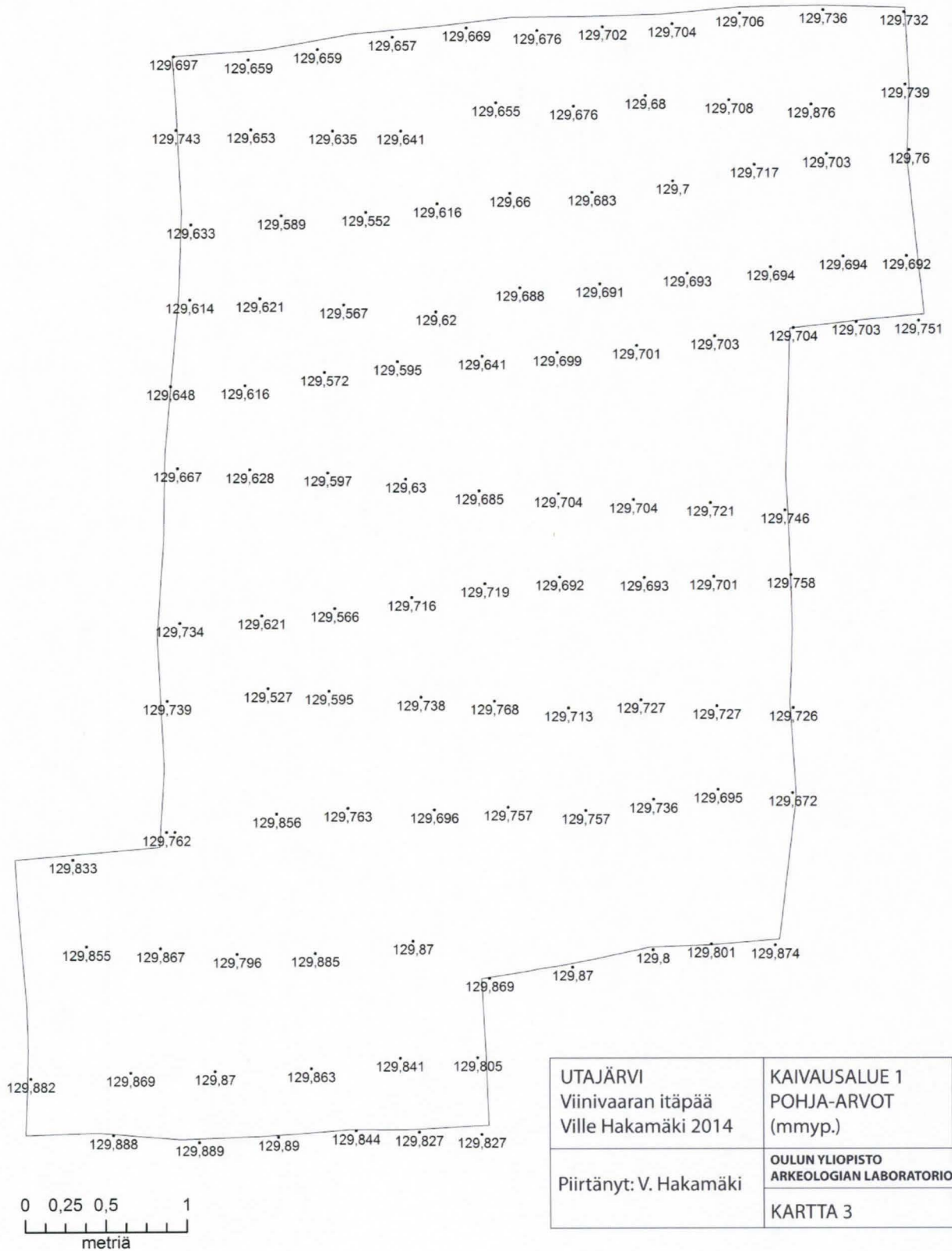
48	"	13:49	90	Kaivausalue 1, taso 4, tulisijailmiö ennen purkua	"
49	"	13:50	"	"	"
50	"	13:57	180	"	"
51	"	"	Ylh.	"	"
52	"	14:04	"	"	"
53	"	16:39	150	Kivikautisia löytöjä kaivausalueelta 2	"
54	31.7.	13:15	"	Kaivausaluetta 2 kaivetaan	"
55	1.8.	10:24	180	Kaivausalue 2, taso 3	"
56	5.8.	10:59	90	Kaivausalue 1, taso 5	"
57	"	14:09	Ylh.	Kaivausalue 2, taso 4	"
58	"	14:12	"	Kaivausalue 2, rakenne 1	"
59	"	14:13	"	"	"
60	"	14:18	"	"	"
61	"	14:19	180	"	"
62	"	14:23	0	Kaivausalue 1, pohja	"
63	6.8.	9:36	"	Kaivausalue 1, pohjoisprofiili	"
64	"	"	"	"	"
65	"	"	"	"	"
66	"	"	"	"	"
67	"	"	"	"	"
68	"	9:37	Ylh.	"	"
69	"	11:17	90	Kaivausalue 2, punamultaa profilissa	"
70	"	14:24	270	Kaivausalue 2, taso 5	"
71	"	14:31	90	"	"
72	8.8.	10:07	0	Kaivausalue 2, pohja	"
73	"	10:08	"	Kaivausalue 2, pohjoisprofiili	"
74	"	"	"	"	"
75	"	"	270	"	"
76	"	10:09	"	Kaivausalue 2, länsiprofiili	"
77	"	"	"	"	"
78	"	"	"	"	"
79	"	"	120	"	"
80	"	11:16	180	Kaivausalue 2 maisemoituna	"
81	"	11:18	90	Kaivausalue 1 maisemoituna	"

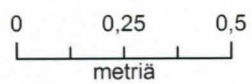
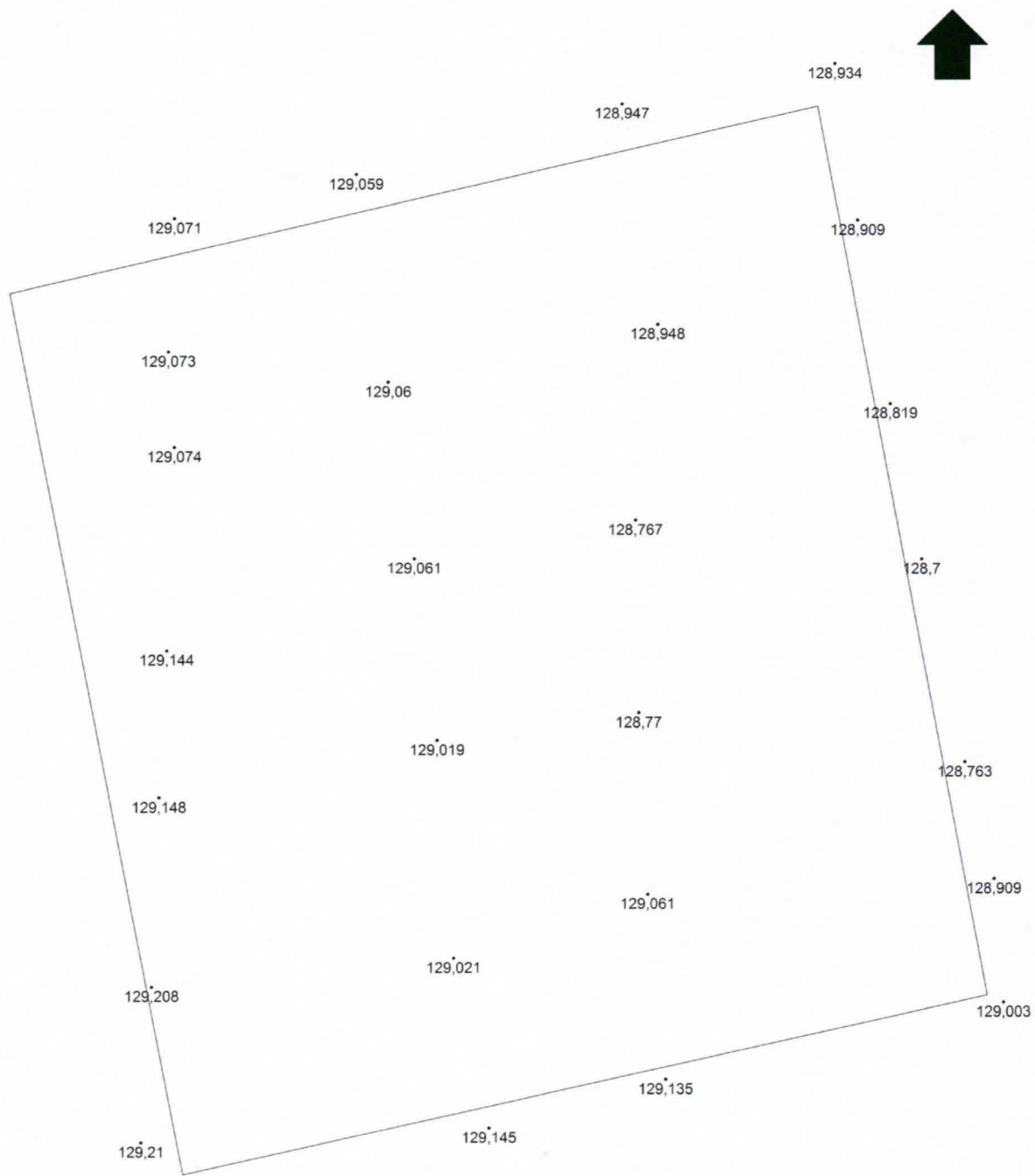

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	YLEISKARTTA
Piirtänyt: Ville Hakamäki	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 1

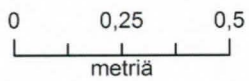
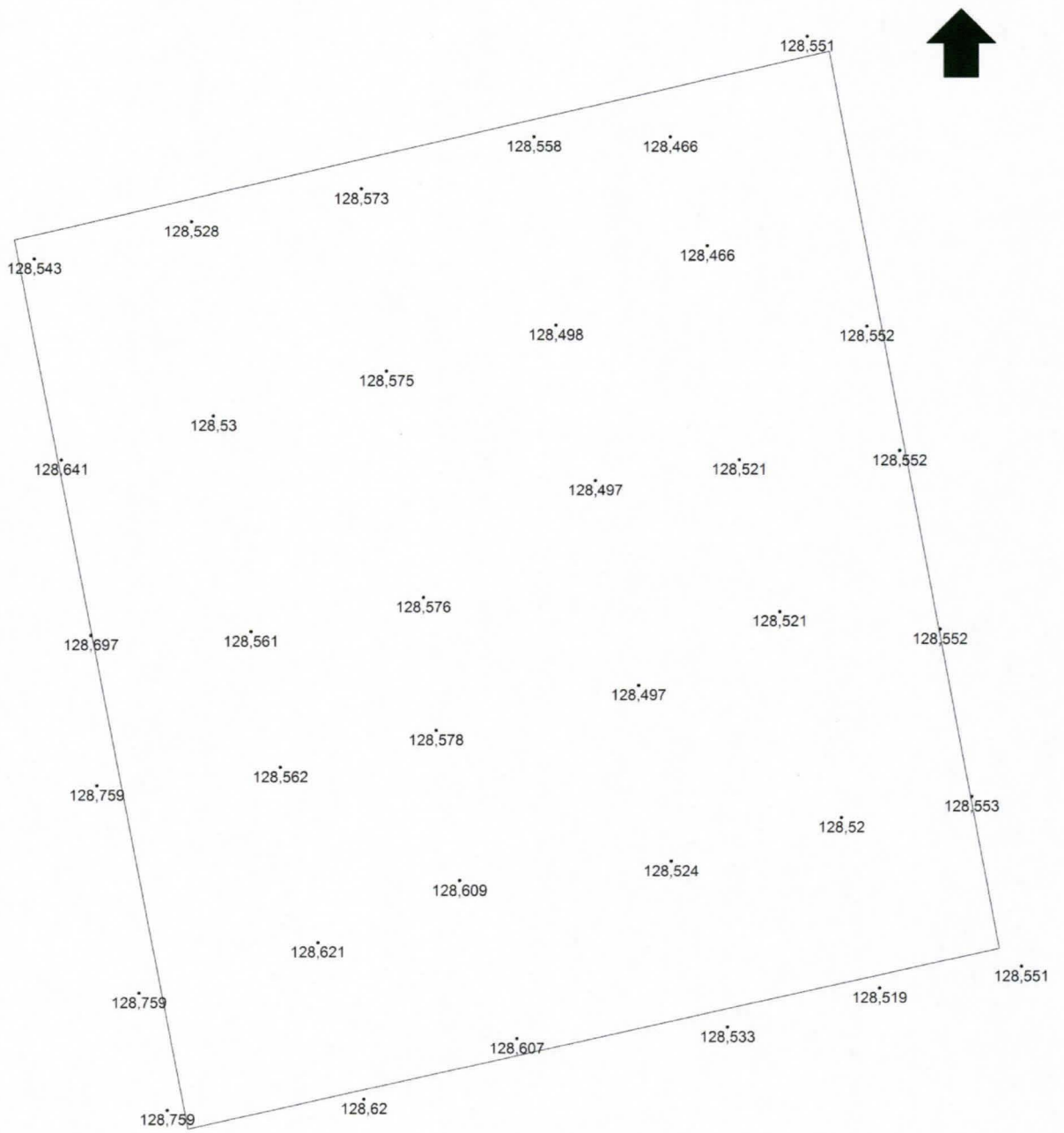

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 1 PINTA-ARVOT (mmyp.)
Piirtänyt: V. Hakamäki	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 2

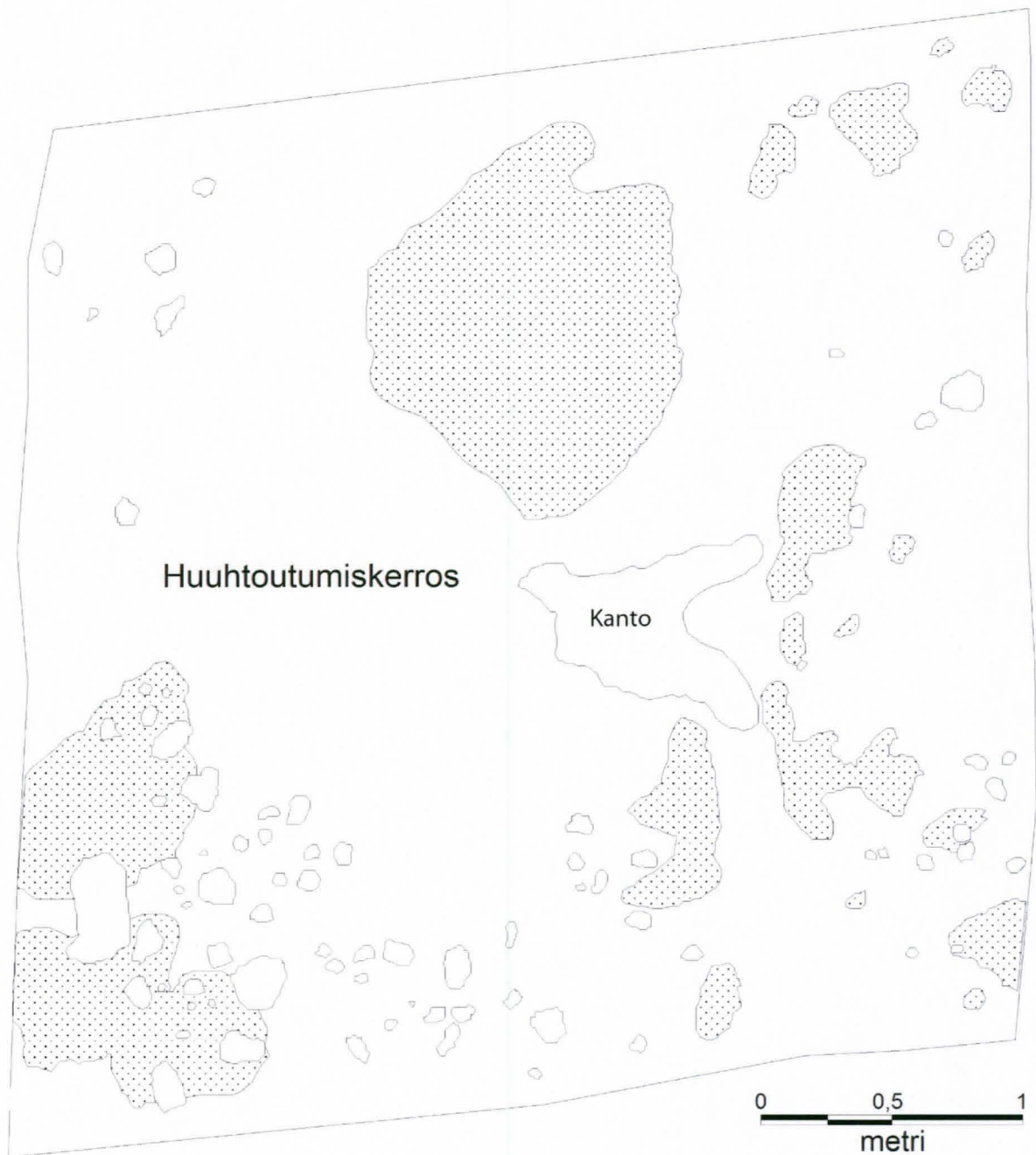

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 2 PINTA-ARVOT (mmyp.)
Piirtänyt: V. Hakamäki	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 4

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 2 POHJA-ARVOT (mmyyp.)
Piirtänyt: V. Hakamäki	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 5

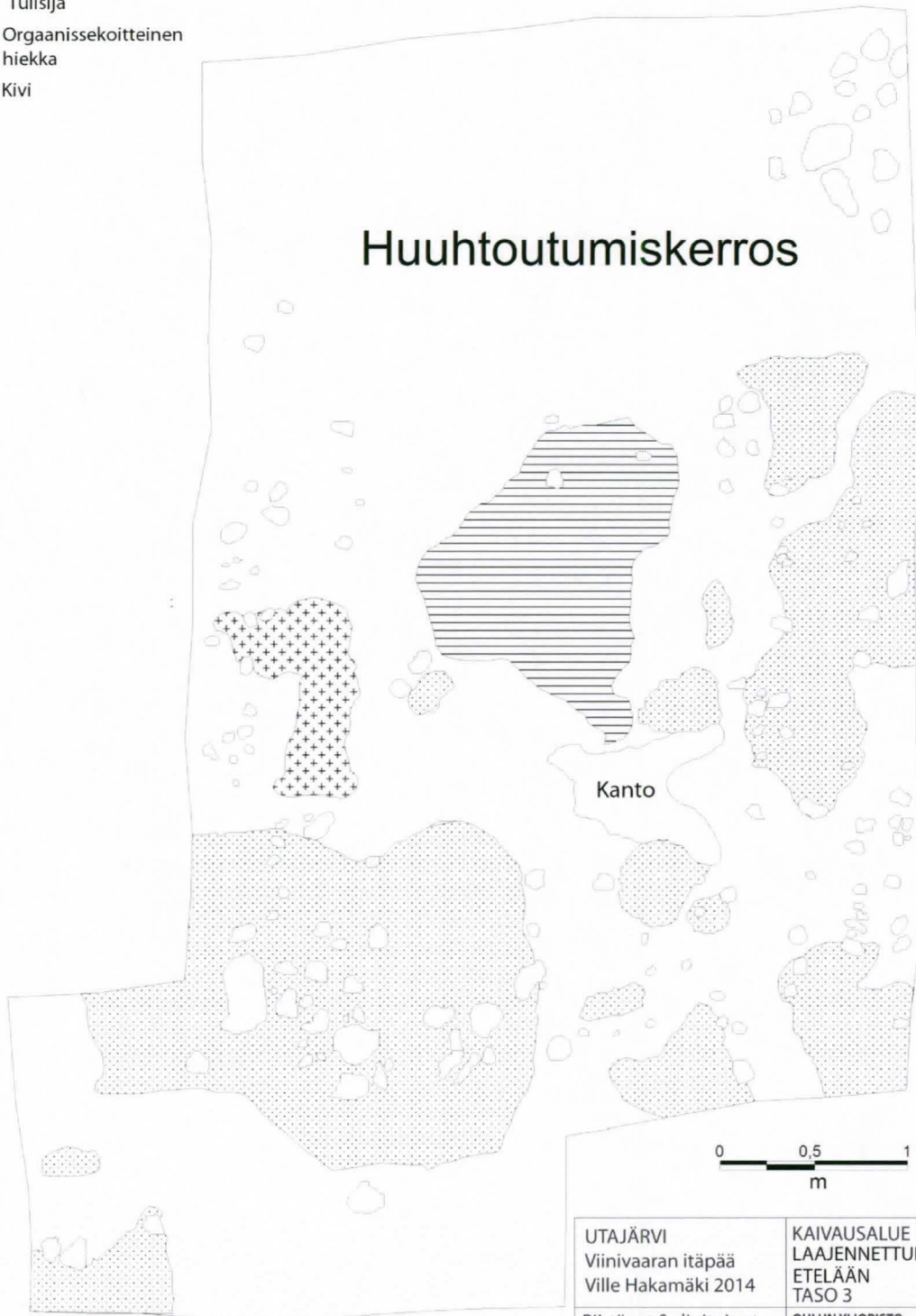
- Hiekka
- Kivi

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 1 TASO 2
Piirtänyt & digitoanut Jarkko Saipio 15.7. & 21.8. 2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 6

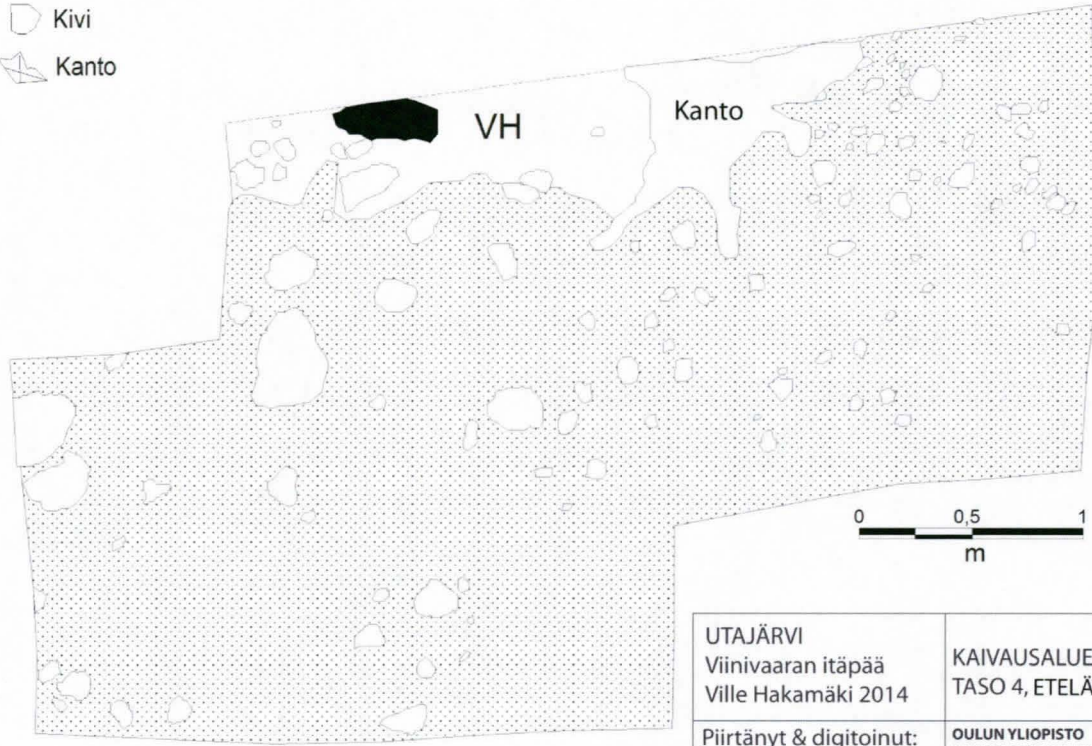
- Ruskea hiekka
- Tulisija
- Orgaanisessoitteinen hiekka
- Kivi

Huuhtoutumiskerros

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSSALUE 1 LAAJENNETTUNA ETELÄÄN TASO 3
Piirtänyt & digitoinut: Jarkko Saipio 22.7 & 20.8.2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO KARTTA 7

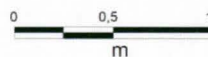
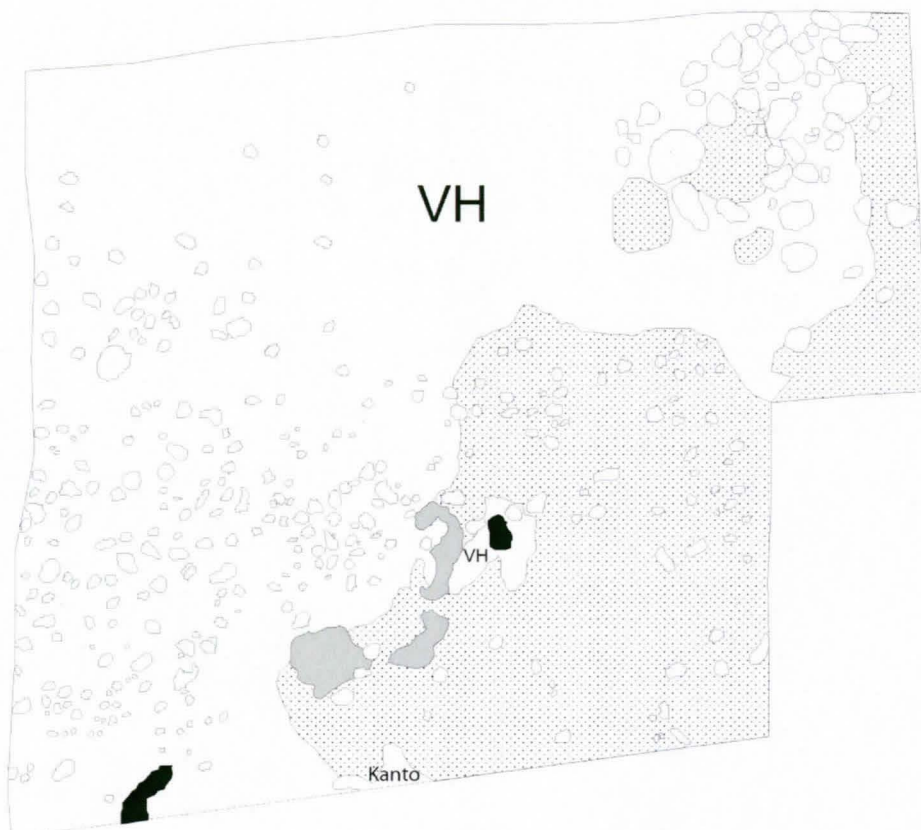
- VH Vaaleanharmaata hiekkaa
- Ruskeaa hiekkaa
- Hiiltynyttä orgaanista ainesta
- Kivi
- Kanto

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSSALUE 1 TASO 4, ETELÄOSA
Piirtänyt & digitoitunut: Jarkko Saipio 30.7. & 26.8.2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO KARTTA 8a

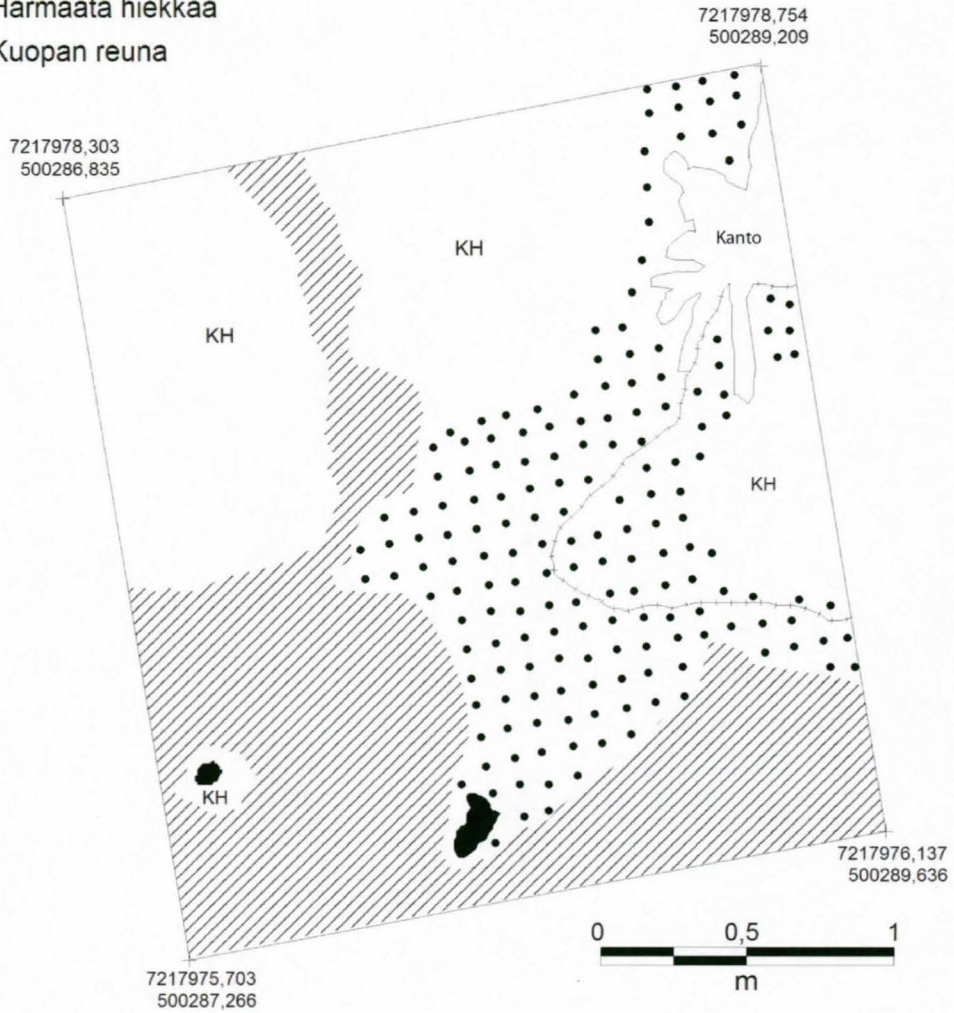
- ☐ VH Vaaleanharmaata hiekkaa
- ▨ Ruskeaa hiekkaa
- Palanutta hiekkaa
- Hiiltynyttä orgaanista ainesta
- Kivi

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSSALUE 1 TASO 4, POHJOISOSA
Piirtänyt & digitoinut: Jarkko Saipio 30.7. & 26.8.2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO KARTTA 8b

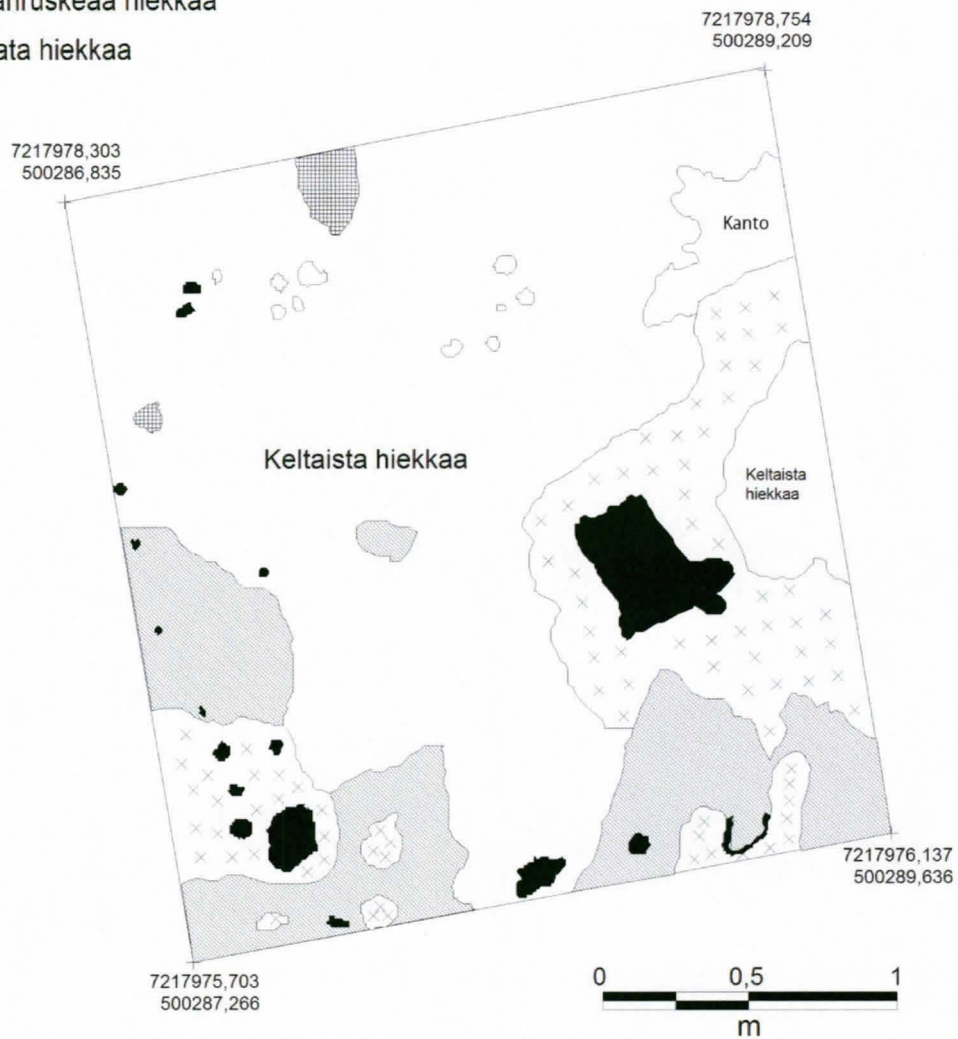
- Nokimaaläikkä
- Ruskeaa hiekkaa
- Keltaista hiekkaa
- Harmaata hiekkaa
- Kuopan reuna

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 2 TASO 2
Piirtänyt & digitoinut: Jarkko Saipio 1.8. & 15.8.2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 9

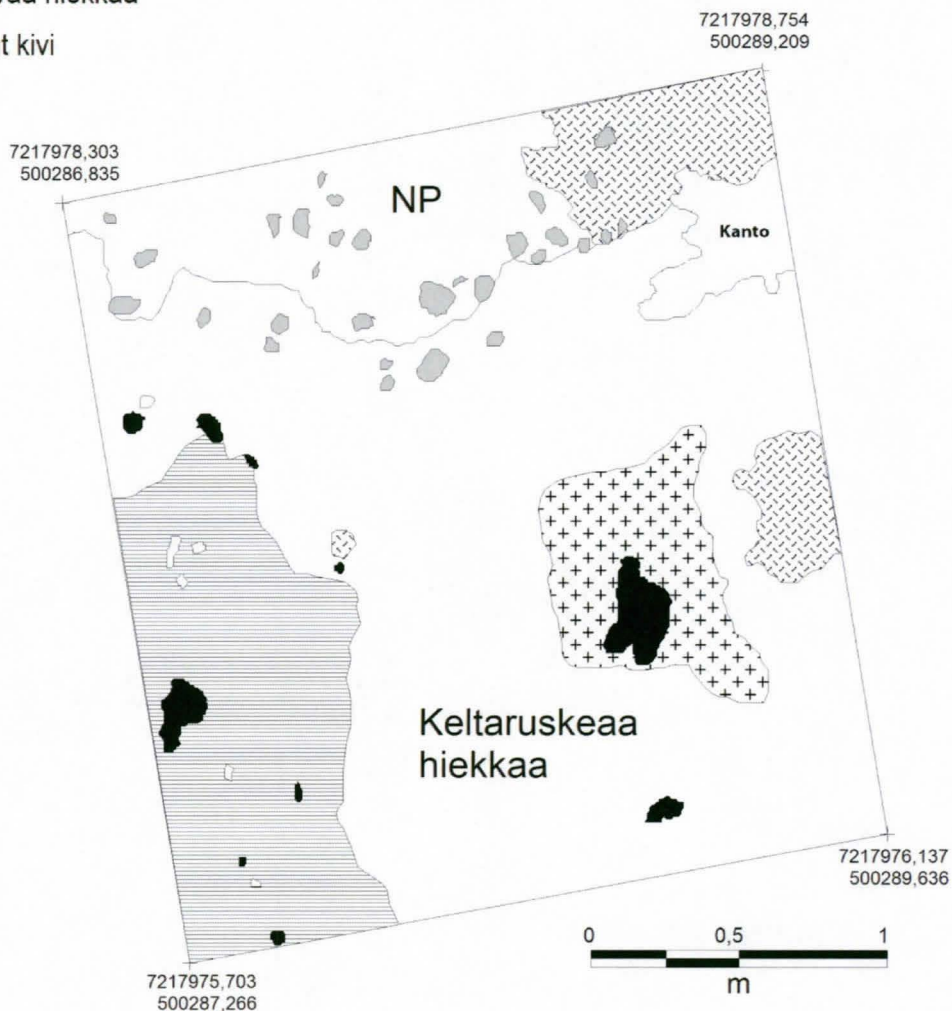
- Nokimaaläikkä
- Keltaruskeaa hiekkaa
- Tummanruskeaa hiekkaa
- Harmaata hiekkaa
- Kivi

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 2 TASO 4
Piirtänyt & digitoinut: Jarkko Saipio 6.8. & 18.8.2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 10

- NP Nokimaata ja palanutta kiveä
- Nokimaaläikkä
- Harmaanruskeaa hiekkaa
- Harmaata hiekkaa
- Saostunutta rautaa sisältävää hiekkaa
- Palanut kivi
- Kivi

UTAJÄRVI Viinivaaran itäpää Ville Hakamäki 2014	KAIVAUSALUE 2 TASO 5
Piirtänyt & digitoanut: Jarkko Saipio 8.8. & 19.8.2014	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 11

